

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİRİŞİ VE İNGİLİZ BAHRİYE MİSYONU*

*Dilara DAL***

Öz: Bu çalışmada II. Meşrutiyet'in 1908'de ilanından sonra Osmanlı donanmasında bahriye müşaviri ve donanma kumandanı unvanıyla görevlendirilen son İngiliz danışman olan Amiral Arthur Henry Limpus'un İzmit Körfezi'nde inşa edilmesi kararlaştırılan yeni deniz üssüne yönelik faaliyetleri ve I. Dünya Savaşı'nın başlamasını müteakip Osmanlı Hükümeti'ndeki hizmet döneminin sona eriş süreci ele alınmıştır. Bu dönemde Tersane-i Amire'nin mevcut durumu itibarıyla gerek donanmada mevcut savaş gemilerinin gerekse İngiltere'de inşa edilmekte olan *Reşadiye* ve *Sultan Osman-ı Evvel* dretnotlarının tamir ve bakımlarına yönelik ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olması nedeniyle İzmit Körfezi'nde yeni bir deniz üssünün inşa edilmesi için geliştirilen projenin İngiliz Armstrong ve Vickers inşaat şirketlerinden oluşan grup ve Bahriye Nezareti'nin iş birliği ile hayata geçirilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. İngiliz Hükümeti'nin Temmuz 1914'te *Reşadiye* ve *Sultan Osman-ı Evvel* dretnotlarına el koyması ve bunu müteakip Osmanlı Hükümeti'nin Ağustos 1914'te *Goeben* ve *Breslau* isimli Alman muharebe kruvazörlerini satın alması ile başlayan süreçte Amiral Limpus başkanlığındaki İngiliz bahriye misyonu, İngiliz Hükümeti'nin Osmanlı tarafsızlığının korunması adına yürüttüğü diplomatik mücadelede aktif rol oynamıştır. Bu süreçler, Amiral Limpus'un İngiltere Ulusal Denizcilik Müzesi Caird Arşivi'nde muhafaza edilen kendisine ait evrakı temel kaynak alınarak analiz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Amiral Arthur Limpus, Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, donanma, İzmit, Winston Churchill, *Reşadiye*, *Sultan Osman-ı Evvel*, *Goeben*, *Breslau*.

The Entrance of the Ottoman Empire to the World War I and the British Naval Mission

Abstract: After the proclamation of the Constitutional Monarchy in 1908, Admiral Arthur Henry Limpus was the last British adviser appointed as the naval adviser and the commander of the navy to the Ottoman Ministry of Marine. This study examines his efforts to establish a new naval base in the Gulf of İzmit and the end of his service period in the Ottoman Government after the outbreak of World War I. As the Imperial Naval Arsenal's condition was far from meeting the repair and maintenance needs of both the naval warships and of the *Reşadiye* and *Sultan Osman-ı Evvel* dreadnoughts under construction in Britain, important steps were taken to realize a project for the establishment of a new naval base in the Gulf of İzmit with the cooperation of Armstrong-Vickers group and the Ministry of Marine. During the process that started with the confiscation of the

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihleri: 11.08.2021 - 26.01.2022

** Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye. dilaradal@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3912-0731.

Reşadiye and *Sultan Osman-ı Evvel* dreadnoughts by the British Government in July 1914 and the purchase of the German battlecruisers *Goeben* and *Breslau* by the Ottoman Government in August 1914, the British naval mission led by Admiral Limpus played an active role in the British Government's diplomatic campaign for the preservation of Ottoman neutrality. Based on Admiral Limpus' private documents kept in the Caird Archive of the British National Maritime Museum the paper examines these developments.

Keywords: Admiral Arthur Limpus, Ottoman Empire, Britain, Navy, Izmit, Winston Churchill, *Reşadiye*, *Sultan Osman-ı Evvel*, *Goeben*, *Breslau*.

Giriş

19. yüzyıl boyunca savaş gemisi tasarımı, Sanayi Devrimi ve bahri mühimmat teknolojisinin gelişimine paralel olarak rüzgâr gücüne dayalı ahşap yelkenlilerden buhar gücünü esas alan modern savaş gemilerine doğru bir dönüşüm geçirdi. Üç tarafı denizlerle çevrili olan Osmanlı İmparatorluğu, deniz harbinde yaşanan bu dönüşüme ayak uydurmaya gayret ederken İmparatorluğun içinde bulunduğu siyasi ve mali problemler, zaruri hale gelen modernleşme çabalarının önündeki en belirgin engel konumundaydı. Kırım'ın 1783 tarihinde Rusya tarafından ilhakını müteakip Rus Karadeniz filosunun teşkil edilmesi ve Mora İsyanı sonrasında 1829'da Yunanistan'ın bağımsızlık kazanması, Boğazların ve Osmanlı kıyılarının güvenliği için büyük bir tehdit arz ediyordu. İngiltere ve Fransa müttefikliği sayesinde kazanılan Kırım Harbi, bu tehdidi bir süre için bertaraf etmiş olsa da bahri reformları derhal etkin kılmamanın zaruriyetini gözler önüne sermişti. Bu anlamda deniz bilgi ve teknolojileri bakımından en yetkin ülke konumundaki İngiltere'nin model alınması, yapılacak ıslah faaliyetlerinde İngiliz subayların aktif rol oynamasıyla sonuçlandı. 1861'de tahta çıkan Sultan Abdülaziz, kapsamlı bir modernizasyon programı uygulayarak Osmanlı donanmasını Avrupa'nın üçüncü büyük bahri gücü haline getirmesine rağmen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın deniz cephesi, Rus donanmasının üstünlüğüne sahne oldu. Savaş sonrası bahriye dairesi, ikinci planda değerlendirilerek donanma uzun müddet atıl tutuldu ve 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda etkin bir varlık göstermedi.

Devletlerarası bloklaşmaların belirginleştiği ve olası bir cihan harbinin ayak seslerinin duyulmaya başladığı 1900'lerin başında ilan edilen II. Meşrutiyet, Osmanlı iç siyasetinde yeni bir dönemin başladığını ifade ederken, teknik açıdan rakiplerinin son derece gerisinde kalmış durumdaki Osmanlı donanmasının güçlendirilmesi için rota yeniden İngiltere'ye çevrildi. Filonun güçlendirilmesi ve subay ve askerlerin eğitimi hususunda proje geliştiren birer teknik danışman olarak görev yapan Amiral Douglas Gamble (1909-1910) ve Amiral Hugh Williams (1910-1911)'in görev süreleri dolmadan istifa etmeleri sebebiyle Osmanlı Hükümeti, Ocak 1912'de tekrar İngiltere'ye başvurdu ve Bahriye Nazırı Winston Churchill tarafından seçilen Amiral Arthur Limpus, 25

Mayıs 1912'de Osmanlı Bahriye Nezareti'nde bahriye müşaviri ve donanma kumandanı olarak görevine başladı. Mukavelenamesi gereği Osmanlı Devleti ile başka bir devlet arasında savaş vuku bulduğunda Amiral ve diğer İngiliz subaylar, donanmada istihdam edilemeyeceği için İngiliz bahriye misyonu Trablusgarb ve Balkan Savaşları'nın devam ettiği dönemde filoda aktif görev almamış; çalışmalarını bahriye teşkilatının reorganizasyonu, eğitimi ve *Reşadiye* ve *Sultan Osman-ı Evvel* dretnotlarının İngiltere'deki inşa süreci üzerinde yoğunlaştırmıştır¹. Limpus Paşa'nın Osmanlı Hükümeti'ndeki hizmet döneminde ortaya koyduğu çalışmalar, bunlarla sınırlı kalmamış ve Tersane-i Amire'nin mevcut durumu ile işlevsiz olması sebebiyle İzmit Körfezi'nde yeni bir deniz üssünün inşasına yönelik projesi uygun bulunmuştur. Limpus, bu hususta İngiliz Armstrong ve Vickers inşaat firmaları ile Osmanlı Hükümeti arasında bir anlaşma yapılması için büyük çaba sarf etmiş ve İngiliz firmalarıyla teşkil edilen iş birliği, İstanbul üzerinde gitgide artan Alman nüfuzuna karşı İngiliz Hükümeti'nin I. Dünya Savaşı öncesinde elde ettiği en önemli başarısını temsil etmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada öncelikle yeni deniz üssünün İzmit Körfezi'nde tesisi için Amiral Limpus başkanlığındaki İngiliz ıslah heyetinin sunduğu proje ve Limpus Paşa'nın Bahriye Nezareti'ne sunduğu raporlar analiz edilerek bu hususta Bahriye Nezareti nezdinde atılan adımlar değerlendirilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise İngiltere'de inşa edilmekte olan *Reşadiye* ve *Sultan Osman-ı Evvel* dretnotlarına İngiliz Hükümeti tarafından I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi gerekçesiyle el konulmasının ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya yanında savaşa girmesinin engellenmesi amacıyla İngiltere tarafından ortaya konan mücadelede Limpus Paşa başkanlığındaki İngiliz bahriye misyonunun nasıl bir rol oynadığı analiz edilmiştir.

1. Yeni Deniz Üssü: İzmit Körfezi

Amiral Limpus'un hizmet döneminin hemen başında işe koyulduğu en mühim mesele, İzmit Körfezi'nde yapılacak tersane üzerine olmuştur. Bu hususta 22 Mayıs 1912'de hazırladığı raporda Haliç'teki İstanbul Tersanesi'nin Osmanlı donanmasının üssü konumunda değerlendirilmekten oldukça uzak bir durumda bulunması sebebiyle yeni bir tersanenin kurulması gerektiğini vurgulamıştır. Amirale göre yeni deniz üssünün konumu denizden gelecek bir saldırı için kolay ulaşılabilir bir mevkide olmamalı, karadan gelecek bir saldırıya karşı kolaylıkla savunulabilmeli ve dost gemilerin gece ve gündüz erişimine elverişli olmalıydı. Korunaklı bir limana, havuz ve tersaneye sahip olmalı ve telgraf

¹ Limpus Paşa ve heyetinin Osmanlı donanması hizmetine alınış süreci ve görev müddetleri boyunca bahriye politikası, teşkilat yapısı ve eğitim hususunda gerçekleştirdiği çalışmalar hususunda ayrıntılı bilgi için bk. Dal, D. (2021). Stratejik İş Birliği ve Askerî Danışmanlık Kapsamında Osmanlı Donanmasında Amiral Limpus Misyonu (1912-1914). *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(38), 441-479.

yoluyla Bahriye Dairesi ile doğrudan iletişimi sağlanmalıydı. Ayrıca silah, mühimmat, kömür depoları ile tamir ve bakım malzemelerine denizden erişime elverişli, su kaynakları açısından yeterli ve sağlık şartları iyi olmalıydı. Deniz trafiği açısından yoğunluk arz etmemesi gereken bu bölge, top ve torpedo talimlerine de uygun bir noktaya konumlanmalı ve su gücünden faydalanarak bir elektrik istasyonunun inşası ve işletimine müsait olmalıydı (Limpus'tan Hurşid Paşa'ya, RMG, Caird Archive, LIM-8-1, 22 Mayıs 1912).

Limpus, İzmit Körfezi'nin lokasyonunun bu şartların birçoğunu karşıladığını düşünüyordu. Bahriye Doktoru Halim Bey'in raporuna göre sağlık şartları, yaz sezonunda olumsuzdu ancak sivrisinek yavrulama alanlarının kontrol altına alınmasıyla bu sorun çözümlenebilirdi. Bahriye Dairesi'nden daha evvel iletilen rapor doğrultusunda İzmit Körfezi yakınındaki Gölcük Burnu'nda yer alan Çiftlik, yeni deniz üssünün inşa edileceği yer olarak belirlenmişti. Bu hususa dair ilk müzakerelerin 29 Temmuz 1910'da başladığını ve 1 Nisan 1912'de İzmit Körfezi'nde karar kılındığını belirten Limpus Paşa, Bahriye Dairesi'ndeki efrad ile de konuyu tekrar müzakere ettiğini ve bu konum üzerinde fikir birliğine varıldığını aktarmıştır. Amiral ayrıca havuzun ve tersanenin konumu için bu hususta teşkil edilmiş olan komisyonun tavsiyesine uygun olarak Gölcük Burnu'nun belirlenmesi gerektiğini vurgulamış ve bu büyük projenin ancak Armstrong veya Pearsons gibi bu hususta tecrübeli şirketlerle iş birliği halinde yapılması gerektiğini savunmuştur. Armstrong firmasının daha iyi bir seçim olacağını kaydeden Limpus, tersane ve havuz inşasının her biri için farklı firmaların seçilebileceğini de eklemiştir. İnşaat firmalarının çalışmalarına Osmanlı Bahriyesi adına nezaret etmek, inşaat firmalarının ihaleye gireceği projenin taslağını hazırlamak ve Türk mühendisleri inşaat müddetince eğiterek gelecekteki projeler için hazır hale getirmek amacıyla bir inşaat mühendisinin görevlendirilmesi gerektiğini savunan Limpus, bu hususta İngiltere'den tecrübeli bir mühendisin getirilmesi için Bahriye Nazırı Hurşid Paşa'ya yardımcı olabileceğini belirtmiştir (Limpus'tan Hurşid Paşa'ya, RMG, Caird Archive, LIM-8-1, 22 Mayıs 1912). 5 Haziran 1912'de Ümit Burnu'ndaki deniz üssünün inşasına nezaret eden ve kendisinin bizzat tanıdığı inşaat mühendisi Macfarlane'in bu proje için uygun olduğu ve senelik 990 İngiliz sterlini maaşla istihdam edilebileceği yönündeki önerisini ifade etmiştir. Almanya'nın dünyanın en güçlü ve etkili ordusuna sahip olduğunu ve bu sebeple Osmanlı ordusuna Alman subayların danışmanlık etmesinin oldukça mantıklı olduğunu kaydeden Limpus, bahri meseleler için de dünyanın en güçlü donanmasına sahip olan İngiltere'nin tercih edilmesi gerektiğini ve proje için istihdamı zaruri olan danışmanların kendi ülkesinden seçilmesinin en doğru adım olacağını belirtmiştir (Limpus'tan Hurşid Paşa'ya, RMG, Caird Archive, LIM-8-1, 5 Haziran 1912; Limpus'tan Macfarlane'e, RMG, Caird Archive, LIM-8-1, 20 Haziran 1912).

Bahriye Nazırı Hurşid Paşa tarafından uygun bulunan rapor, 28 Mayıs 1912'de Sadaret'e gönderilmiştir. Hurşid Paşa, İngiltere'ye sipariş edilen ve inşası devam eden dretnot cinsi savaş gemisi haricinde ikinci bir zırhlı geminin siparişine de karar verilmesi sebebiyle bunların tamir ve bakımlarının gerçekleştirilmesi için otuz bin ton kaldırma kapasitesine sahip yeni bir havuzun inşa edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu amaçla kurulan komisyonun yaptığı incelemeler sonucunda mevcut havuzların boyutları bu gemiler için yetersiz bulunmuş ayrıca İstanbul Limanı'nın gittikçe artan nakliyatı ve izdihamı göz önüne alınarak yeni gemilerin tamir ve bakımlarının şehrin ortasında yer alan bir tersanede yapılmasının imkansız olacağı kanaatine varılmıştır. Bu nedenle Marmara Havzası dâhilinde münasip bir mevkide yeni bir tersane ve havuz inşası ve Tersane-i Amire'nin de aşamalı bir şekilde yeni tersane mevkiine taşınmasına karar verilmiştir. Bu hususta bahriye müşaviri Amiral Limpus Paşa ve İngiliz mühendislerin de tavsiyesi ile İzmit Körfezi'nde yer alan Değirmendere ve Kazıklı mevkileri arasındaki Gölçeğiz Burnu'nun proje için elverişli bulunduğu kaydedilmiş; sazlık ve gölden ibaret olan arazinin İstimlak Kanunnamesi'ne uygun olarak istimlak edilmesi ve arazide mevcut bataklıkın kurutulması için Nafia Nezareti'nin bilgilendirilmesi istenmiştir. Bunun yanı sıra Bahriye Dairesi bütçesinde proje için yeterli meblağ bulunmadığından ve projenin aciliyetine istinaden proje bütçesinin Maliye Nezareti'nden gönderilmesi talep edilmiştir (BOA, BEO, 463-304684-2, 28 Mayıs 1912). Proje, 12 Haziran 1912'de Meclis-i Vükela'da görüşülerek uygun bulunmuş ve Hurşid Paşa'nın belirttiği hususlar için ilgili Nezaretlerin bilgilendirilmesine karar verilmiştir (BOA, MV, 165-82, 12 Haziran 1912).

Bu bağlamda firmalarla da iletişime geçen Limpus Paşa, İzmit Körfezi'nde inşa edilecek havuz için birtakım bilgiler talep edildiğini iletmiştir. 19 Haziran'da arz ettiği rapora göre özellikle yeni savaş gemileri hususunda büyük önem arz eden projede gecikme yaşanmaması için havuzun boyutları, derinliği, rıhtım duvarı ve havuz girişinin genişliğine ilişkin bir plan, inşa alanı ve rıhtım duvarı için gerekli olan vinç aksamının kaldırma kapasitesi, işçiler için konaklama tesisleri, ödemenin nakit mi yoksa hazine bonusu şeklinde mi yapılacağı gibi soruların acilen yanıtlanması gerekiyordu. Eğer bölgede su kaynakları yetersizse alternatif başka bir bölgenin de belirlenmesi yararlı olacaktı. Raporun devamı, Limpus'un bu projede bir İngiliz firmasıyla çalışılması için Nezareti ikna etmeye çalıştığını göstermektedir. Nitekim başka bir ülkenin ihaleye dâhil edilmesi sonucu projeyi üstlenmek için düşük bir teklifin verilebileceğinin, proje başladıktan sonra da yüksek ücretler talep edilebileceğinin hesaba katılması ve bu sebeple tecrübeli ve güvenilir bir firmayla çalışmanın son derece mühim olduğunun altını çizmiştir. Proje için bütçenin çok yüksek olduğuna dikkat çekerek harcanan her kuruşun doğru amaçla kullanıldığına emin olunmasının Bahriye Dairesi'nin temel yükümlülüğü olduğunu

vurgulamıştır (Limpus'tan Hurşid Paşa'ya, RMG, Caird Archive, LIM-8-1, 19 Haziran 1912).

İzmit Körfezi'nde inşa edilecek yeni deniz üssü için çalışmalar devam ederken Bahriye ümerasından Fırkateyn Kaptanı Safvet Bey ve Yüzbaşı Cemal Bey, 27 Haziran 1912'de Hurşid Paşa'ya bir rapor vererek deniz üssünün İzmit Körfezi yerine Erdek Körfezi'ne inşa edilmesini önermiş ve gerekçelerini şu sözlerle ifade etmişlerdir (Safvet Bey ve Cemal Bey'den Hurşid Paşa'ya, RMG, Caird Archive, LIM-8-2, 27 Haziran 1912):

Var olan havuzlarımızın işlevsiz olması sebebiyle yeni inşa edilen gemiler için bir havuz ve tersane inşa edileceği ve bunun için İzmit Körfezi'nin güney kıyılarının seçildiği hususunda söylentiler mevcut. Bildiğiniz üzere İstanbul ülkenin gücü ve ruhu; siyaset, ticaret ve sanatın da merkezidir. Ancak her şeyin bir yerde toplanması askeri ve siyasi bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde son derece tehlikelidir. Şayet şehir düşerse bütün ülke altüst olur ve kendini savunmak için parmağını bile kıpırdatamaz. Bu nedenle deniz üssümüzün İstanbul'un ortasına ya da Çanakkale Boğazı yakınlarına değil güvenli ve mahfuz bir alanda teşkil edilmesini arzu ediyoruz. Eski atalarımızın yürüdüğü güvenli yoldan yürüyemedik ve yakın dönemden bize kalan kötü mirasa biraz daha katlanmak zorunda kalacağız. Şimdi, zenginliklerimizin ve gücümüzün yetersizliği nedeniyle Marmara sularında yeni tersaneyi kurmak zorunda bırakıldık, bu da yüz yılda yapılanları yüz haftada yapmamızı engelliyor. İzmit Körfezi bu amaca uygun bulundu ancak on yıl sonra elverişsiz bulunacak. Marmara Denizi'nde bir deniz üssü fikri, Boğazlar üzerinde mutlak hâkimiyetimiz sağlanmadan akla gelemmez. Bu nedenle bu üssün daha uzak, daha güvenli ve daha geniş bir mevkiye konumlandırılması düşüncesindeyiz. Eğer Marmara Denizi'nde karar kıldıysak neden paramızı bataklık, dar ve çamurlu sulara gömüyoruz? Bizim önerimiz Erdek Körfezi'dir. İzmit Körfezi kadar güvenli olan Erdek Limanı, daha geniş olması hasebiyle hız ve atış gibi talimler için müsaittir. Hava, su ve iklim şartları gayet uygun olup bölge taş ve kereste açısından bolluk arz etmektedir. Ayrıca İstanbul ve Akdeniz arasındaki yol üzerinde bulunmaktadır.

1 Temmuz 1912'de Hurşid Paşa tarafından Bahriye Birinci Dairesi'ne gönderilen rapor, 2 Temmuz'da Proje komisyonuna havale edilmiş ve 3 Temmuz'da Bahriye Mektebi direktörü Sermed Bey de Erdek Körfezi fikrini desteklediğini bildirmiştir. Komisyon başkanı Rüstem Paşa, bu öneri hususunda Amiral Limpus Paşa'ya danışılmasına karar verildiğini belirtmiş ve rapor, 30 Temmuz 1912'de Rüstem Paşa tarafından Limpus Paşa'ya iletilmiştir (Bahriye Birinci Dairesi'nden Rüstem Paşa'ya, RMG, Caird Archive, LIM-8-2, 2 Temmuz 1912; Sermed Bey'den Hurşid Paşa'ya, RMG, Caird Archive, LIM-8-2, 3 Temmuz 1912; Rüstem Paşa'dan Hurşid Paşa'ya, RMG, Caird Archive,

LIM-8-2, 28 Temmuz 1912²; Rüstem Paşa'dan Limpus'a, RMG, Caird Archive, LIM-8-2, 30 Temmuz 1912). Limpus Paşa'nın bu hususta Hurşid Paşa'ya yazdığı resmi bir yazı bulunamamasına karşın kendi özel evrakındaki notları, Erdek önerisinin daha iyi bir plan olarak değerlendirilebilmesi için öne sürülen gerekçeleri yetersiz bulunduğunu göstermektedir. Kerestenin İzmit Körfezi'nde kâfi miktar bulunduğunu ve içme suyunun Erdek Körfezi'nde daha elverişsiz olduğunu belirterek Erdek Körfezi'nin denizden gelebilecek bir saldırıya karşı kolaylıkla savunulabilecek özellikte olmadığını ve kurulması düşünülen elektrik istasyonu için su gücünün elverişsiz olduğunu bildirmiştir (RMG, Caird Archive, LIM-8-2, Tarihsiz). Projenin İzmit Körfezi mevkiinde devam ettirilmesi, Limpus Paşa'nın bu hususta komisyonu da bilgilendirdiğini ve Erdek fikrinin uygulamaya konulmadığını göstermektedir.

Amiral Limpus, 3 Ekim 1912'de donanmanın ıslahı hususunda Bahriye Nazırı'na kapsamlı bir rapor sunmuş ve bu rapor, 2 Kasım 1912'de Harbiye Nezareti'ne takdim edilmiştir. Burada İzmit Körfezi projesine de değinen Limpus Paşa, subay ve askerlerin eğitim ve talimlerinin gereği gibi yapılabilmesi için proje hususunun acilen karara bağlanması gerektiğinin altını çizmiştir. İstanbul'daki deniz ticaret hacminin giderek artması ve İzmit'te yeni bir üs inşa edildikten sonra Haliç tersanesine donanma için lüzum kalmayacağı göz önüne alınarak Haliç'teki havuzların ticaret gemileri tarafından kullanılmasının Hükümet için de yararlı olacağını vurgulamıştır. Bunların bakımsızlık ve kullanılmama gibi sebeplerle kıymetten düşmesinin önüne geçmek için İzmit Körfezi deniz üssü projesi hususunda karar verilmesi ve Haliç'te de gerekli operasyonların başlatılması gerektiğini kaydetmiştir (A.MKT.MHM, 742-15, 2 Kasım 1912).

22 Haziran 1913'te Bahriye Nezareti'den Sadaret Makamına gönderilen tezkere, projenin hala hazırlık aşamasında olduğunu göstermektedir. Projenin yürütülmesi için Limpus Paşa aracılığıyla Armstrong Vickers firmaları ile görüşülmüş ve hazırlanan proje taslakları, Şura-yı Bahriye tarafından tetkik edilmiştir. A projesi olarak isimlendirilen proje, İzmit Körfezi'nde yeni savaş gemilerinin tamir ve bakımları için bir sac havuz inşası ve Haliç'teki havuzların savaş ve ticaret gemilerini tamire muktedir hale getirilmesi hususlarını kapsamaktaydı. Proje teklifi, Şura-yı Bahriyece onaylanmış ve bütçenin tahsisi için teklif şartları, Sadaret'in onayına sunulmuştur (BOA, BEO, 4191-314283-2, 22 Haziran 1913). Firmaların sunduğu teklif şartlarına göre İzmit Körfezi'nde inşa edilecek sac havuz, İngiltere Bahriye Nezareti'nin Portsmouth Limanı'nda yeni inşa ettirdiği havuza denk ve 40 bin ton kaldırma kapasitesine sahipti ve havuz çevresine bazı imalathaneler de inşa edilecekti. Tahmini maliyetler,

² Aynı belgede Rüstem Paşa başkanlığındaki proje komisyonunu oluşturan üyeler şu şekilde sıralanmaktadır: Albay Osman Ramiz, Mühendis Albay Albert Blake, Fabrikalar ustası T. Gray, Yüzbaşı Mehmed Raşit, İnşaat Mühendisi Asım bin Faizi.

havuz için 500.000-550.000 İngiliz sterlini, işçilere mahsus binalar için 50.000-60.000 İngiliz sterlini ve Haliç'teki havuzların teçhizat ve tamirâtı için 100.000-150.000 İngiliz sterlini olarak belirlenmişti. İnşaata sarf edilmiş sermaye için %7 oranında kâr payı belirlenecek ve yirmi beş sene zarfında sermayeyi eşitlemek adına bahriye bütçesinin senelik masrafından hesaplanarak imha akçesi ödenecekti. Havuzların işletimi, ortak menfaatler esasına göre düzenlenecek; işçilik ve inşaat malzemelerinin toplam masrafına belli bir yüzdeler eklendikten sonra kâr, gayri safiden düşülerek geriye kalan meblağ iki parti arasında dağıtılacaktı. Haliç'teki havuzların işletiminden elde edilecek gelir sayesinde Osmanlı Hükümeti, ödemelerin bir kısmından kurtulacak ve projenin tatbiki ile sarf edilecek sermaye, teminatsız tahvil veya imtiyazlı hisse senedi halinde çıkarılacak ve her birinin miktarı, sonraki bir tarihte belirlenecekti (BOA, BEO, 4191-314283-2, 22 Haziran 1913).

1 Temmuz 1913'te Meclis-i Vükela'da müzakere edilen A projesi, uygun bulunarak teklif şartları ve belirtilen maliyetlerin katı bir karara bağlanması amacıyla firmalar ile iletişime geçilmesi ve temsilcilerinin acilen İstanbul'a getirilmesi hususunda Bahriye Nezareti'ne bilgi verilmesi kararlaştırılmıştır (BOA, MV, 178-79, 1 Temmuz 1913). Meclis-i Vükela'da 1 Aralık 1913'te konu tekrar müzakere edilmiş ve 2 Aralık 1913 tarihinde yayınlanan irade neticesinde İngiliz Armstrong ve Vickers inşaat şirketlerinden oluşan grup tarafından ve Bahriye Nezareti'nin iştirakıyla Müsterekü'l-Menfaa Havuzlar ve Tersaneler ve İnşaat-ı Bahriye Şirket-i Şahane-i Osmaniye adında bir anonim şirketin kurulmasına karar verilmiştir (BOA, MV, 232-1, 1 Aralık 1913; BOA, MV, 237-124, 2 Aralık 1913)³. Böylelikle İzmit Körfezi'nde inşa edilecek deniz üssünün İngiliz inşaat firmaları ve Bahriye Nezareti'nin iş birliği ile gerçekleştirileceği kesinlik kazanmıştır. Bahriye Nazırı Cemal Paşa, anılarında, kendi döneminde yapılan bu anlaşma yürürlüğe girdikten kısa bir süre sonra tamirde olan gemilerin büyük bir dikkatle onarım ve bakımlarının yapılmasından duyduğu memnuniyeti dile getirerek şirketin İngiliz temsilcileri ile fabrikalar ve inşaat mahalleri hususunda hazırlanan ön projeler hususunda fikir birliği içinde olduklarını vurgulamıştır (Cemal Paşa, 2001, s. 118). Anlaşma, yabancı basın tarafından da ilgiyle takip edilmiş ve İngiliz bahriye misyonu ile firmaların başarısı, şu sözlerle ifade edilmiştir (*Manchester Guardian*, 3 Aralık 1913, s. 10):

Türk tersanelerinin reorganizasyonu için Türk Hükümeti tarafından Armstrong-Vickers grubu ile bir sözleşme imzalandı. Sözleşme, Haliç'teki havuzlar ve tersanenin düzenlenmesi ile İzmit Körfezi'nde bir havuz ve deniz üssü inşaatı ile ilgilidir ve bu, Türk denizciliğinin

³ Vickers firmasını temsilen Sir Vincent Caillard ve Armstrong firması adına Sir Charles Ottley Nisan 1914'te İstanbul'a gelmiş ve 28 Nisan 1914'te Osmanlı Sultanı tarafından kabul edilmişlerdir (BOA, İ.MBH, 15-28, 27 Nisan 1914).

gelişiminde yeni bir dönemin başlangıcına işaret etmektedir. Hükümet, Haliç'teki tersane ve havuzları mevcut tüm makine ve binalarla birlikte Armstrong-Vickers grubuna tevdi etmiştir. Siyasi açıdan imtiyazın önemi, İngiliz bahriye misyonu ile birlikte ele alındığında büyüktür. Türkiye, donanmanın gelişmesi konusunda kendisini adeta İngiltere'nin eline teslim ediyor ve diğer yabancı grupların güçlü muhalefetine rağmen İngilizlerin önerileri günü kazandı. Meselenin çözümüyle bağlantılı olarak iki nokta özel olarak vurgulanmayı hak ediyor - en küçük yolsuzluk belirtisinin olmaması ve müzakerelerin yürütüldüğü hız ve iyi niyet.

Osmanlı Hükümeti ve Armstrong-Vickers grubu ile yapılan anlaşma, İngiliz basınında coşkuyla karşılanırsa da İngiliz Hükümeti'nin müşterek şirketin kuruluşundaki muhtemel siyasi etkisi tartışılmış;⁴ 22 Aralık 1913'te Hariciye Nazareti'nden Sadaret'e gönderilen bir yazı, bu durumun Almanya'nın da tepkisini çektiğini göstermiştir. İstanbul Almanya Sefareti, şirket mukavelenamesinin birinci maddesinde şirketin kuruluş amacının yalnız savaş gemilerinin değil ticaret gemilerinin de inşası ve tamiri olarak belirlendiği ve bu maddenin ne amaçla ticaret gemilerini de kapsayacak hale getirildiğinin bir yazı ile izah edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca dördüncü maddede şirketin taahhüt edeceği siparişler hususunun kayıtsız şartsız karara bağlanmasının şaşkınlık yarattığı, şirketin şimdilik üstlenemeyeceği siparişleri de bırakmamak amacıyla havuz ve tersane inşaatının tamamlanmasına kadar tehir etmesinin

⁴ Bu babda New York Times Gazetesi'nde 10 Ocak 1914'te "Savaş İşleri" başlığıyla yayınlanan makale ilginçtir: "Yabancı hükümetlerden büyük sözleşmeler sağlamak için İngiliz Hükümeti'nin İngiliz savaş malzemesi üreticilerine verdiği siyasi yardımla ilgili bazı ilginç gerçekler yayınlandı. Örneğin, Armstrong-Vickers grubu Osmanlı Bahriye Nazareti'nden bir kontrat elde etti ve Osmanlı Hükümeti, Armstrong ve Vickers'a Haliç'teki havuz ve tersanenin radikal bir şekilde yeniden düzenlenmesi ve İzmit'te bir deniz üssü kurulması talimatını verdi. Bu teşebbüs için gerekli sermaye, İngiliz direktörlerin çoğunlukta olduğu karma bir Osmanlı-İngiliz yönetim kurulu tarafından idare edilen bir Osmanlı şirketinin tahvil ihraç etmesi yoluyla elde edilecek. Şirkete, otuz yıllık bir süre zarfında Osmanlı Hükümeti için tüm tamir işlerini yapma münhasır hakkı verilecek ve şirket bunun karşılığında, tersanelerin ve atölyelerin reorganizasyonunu üstlenecek ve on iki yıl sonunda Haliç ve İzmir'deki tersaneler, her cins gemi ve her boyutta buhar makinesi inşa edebilecek hale gelecek. Kontrata göre sermaye, imtiyaz sahipleri tarafından sağlanır ve Sivas vilayetinin aşar vergisi gelirlerinin ipoteği ile güvence altına alınır. Reuters, konunun siyasi yönünü "yabancı hükümetlerden gelen güçlü muhalefete rağmen ve tabii ki İngiliz Hükümeti'nin desteğiyle İngiliz tekliflerinin günü kazandığı" sözleriyle ima ediyor. Gemiler ve tersaneler için para savurmanın aşırı vergilendirilmiş, savaştan tükenmiş, sanayi bakımından geri kalmış ve güçsüz bir toprak için ve muazzam kaynaklara sahip bir ülkenin yoksulluğun eşliğinde olan insanları için en iyi şey olup olmadığı Başbakanın ilgisini çekmiş gibi görünmüyor. Türkiye milli serveti değil, tebaasının günlük ekmeğini işletmelere yöneltiyor, üstelik üretken olmayan yıkıcı girişimlere. Hoş bir gösteri değil." (New York Times, 10 Ocak 1914, s. 8).

düşündürücü olduğu kaydedilmiştir. Yine dördüncü maddede imali taahhüt edilen gemilerin makinelerinden başka top ve mühimmatının başka memleketlerden daha müsait şartlarla temin edilebileceği dikkate alınmaksızın Hükümetin bunları İngiltere'den sipariş etmeye mecbur tutulduğu ve bu sebeple mukavelenamenin İngiltere lehinde ve rakip memleketler aleyhinde bir mahiyeti haiz olduğu belirtilmiştir. Buna dayanarak Bab-ı Ali'den bu hususta bilgi alınacağı ve Almanya'nın Ticaret Muahednamesi ile güvenceye alınmış olan serbest rekabeti ihlal edebilecek sözleşmeleri kabul edemeyeceği beyan edilmiştir (BEO, 4191-314283-4, 22 Aralık 1913).

Osmanlı donanmasına ait tersanelerin işletim hakkının uzun müddet İngiliz firmalara verildiği kontrat, İngiltere Hükümeti ve Amiral Limpus'un önemli bir başarısı olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte Limpus Paşa, bunun Osmanlı donanmasının hizmetindeyken elde ettiği bir başarı olduğunun altını çizerek İngiliz Hükümeti'nin kurulan şirket üzerinde hiçbir etkisinin bulunmadığını ve gerek Osmanlı Hükümeti'ni gerekse İngiliz firmalarını ikna etmek için büyük çaba sarf ettiğini vurgulamıştır (Rooney, 1998, s. 13). Amiral, kontratın İngiliz firmaları ile imzalanmasına aracılık ederek İngiltere'nin Osmanlı Hükümeti üzerindeki etkisinin artmasına sebep olacak bir adım atmış olsa da Tersane-i Amire'nin durumu göz önüne alındığında projenin donanmanın en acil ve zaruri ihtiyacı olduğu da göze çarpmaktadır. Limpus Paşa'nın Bahriye Nezareti'ne de sıklıkla hatırlattığı gibi böylesi bir projenin deniz harp sanayii alanında en gelişmiş devlet olan İngiltere'ye verilmesi mantıklıdır. 1914 yılı ortalarına doğru inşaatın başlaması hedeflenerek inşaat arazisinin kamulaştırılmasına yönelik çalışmalara başlanmıştır. Ancak bütün bu çabalara rağmen I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya ile ittifak kurması sonucunda şirket mukavelenamesi 24 Kasım 1914'te yayınlanan irade ile feshedilerek proje rafa kaldırılmıştır. Bu hususta aynı tarihte Sadaret'ten Hariciye Nezareti'ne gönderilen tebligatta, şirketteki İngiliz uyruklu görevliler ile Armstrong ve Vickers firmalarının şirket idare meclisi üyesinin savaş durumu nedeniyle vazifelerini terk etmeleri gerekçe gösterilmiş ve sözleşme şartlarına işaret edilerek şirketin devamlılığının imkânsız olduğu vurgulanmıştır. Bahriye Nezareti tarafından da şirkete el konulması zaruri görülerek bu nedenle proje komisyonu ve Meclis-i Vükela kararıyla şirketin feshine ve bu durumun firmalara tebliğ edilmesine karar verilmiştir (BOA, HR.İD, 1320-50, 24 Kasım 1914).

2. Osmanlı Gemilerine El Konulması ve İngiliz Bahriye Misyonu'nun Durumu

İzmit deniz üssünün tesisi ve Tersane-i Amire'nin reorganizasyonu için Aralık 1913'te Armstrong-Vickers grubuyla anlaşmaya varılması, Osmanlı Hükümeti üzerindeki İngiliz nüfuzunun arttığının göstergesiydi. Donanmayı yeniden

yapılandırma çalışmaları çerçevesinde Amiral Williams'ın aksine bahriye müşaviri Limpus Paşa'nın dretnot alımına yönelik keskin bir muhalefet göstermemesi de Hükümetin bahri politikasına paralel bir tutum olarak algılanmıştı. Nitekim hizmet döneminin ilk günlerinden itibaren özellikle İzmit'te inşa edilecek deniz üssü için büyük gayret sarf eden Limpus Paşa, projenin temel amacını da yeni inşa edilen dretnot cinsi gemilerin tamirini ve bakımlarını gerçekleştirmek için zaruri olan tesislerin gemiler, İstanbul'a ulaşmadan evvel kurulması olarak beyan etmişti. Ağustos 1911'de Vickers firmasına sipariş edilen ve *Reşadiye* adı verilen dretnot cinsi gemi, Balkan Savaşları sebebiyle ancak 3 Eylül 1913'te denize indirilebilecek duruma gelmiş; aynı tarihlerde Brezilya Hükümeti'nin satışa çıkardığı ve halen Armstrong firmasının New Castle-upon-Tyne'daki tersanesinde inşa halinde olan *Rio De Janeiro* dretnotu da Osmanlı Hükümeti tarafından satın alınmıştı. Temmuz 1914'te *Reşadiye* ile birlikte *Sultan Osman-ı Evvel* adı verilen bu yeni geminin de filoya dâhil edilmesi planlanıyordu (Gilbert, 2015, s. 190; Güvenç, 2008, ss. 59-60, 65-66, 77-80; Richter, 2013, s. 2).

Bununla birlikte Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan tahtının veliahtı Prens Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da uğradığı suikast, Almanya'nın Sırbistan ile ittifak halinde olan Rusya'ya ve ardından Fransa'ya savaş ilan etmesi ve Ağustos 1914'te İngiltere'nin de Fransa'nın yanında savaşa dâhil olmasıyla sonuçlandı. İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş müddetince tarafsızlığını korumasını istiyor ancak Hükümet üzerinde gittikçe artan Alman nüfuzu karşısında bunu uzun müddet muhafaza edemeyeceğinden endişe duyuyordu. Osmanlı tarafsızlığının garanti edilemediği ve Avrupa'nın büyük savaşın eşiğinde olduğu bu dönemde iki güçlü savaş gemisinin İngiltere'den çıkarılmasını riskli bulan Bahriye Nazırı Churchill, Temmuz 1914'te *Reşadiye* ve *Sultan Osman-ı Evvel*'e el konulmasına karar verdi. Bu karar, Armstrong-Vickers grubuyla yapılan anlaşma sonrası İstanbul'da İngiltere'den yana esmeye başlayan rüzgârın yönünü tam tersine çevirdi ve 1914 yılı Ağustos ayı, İngiliz Hükümeti'nin gerek Osmanlı bahriyesindeki İngiliz heyeti gerekse İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliği vasıtasıyla Osmanlı Devleti'nin Alman bloğuna dâhil olmaması adına ortaya koyduğu diplomatik bir mücadeleye sahne oldu.

Bu gelişmelerin hemen başında Amiral Limpus, İngiltere'den yola çıkacak ve Osmanlı Hükümeti'ne teslim edilecek olan *Sultan Osman-ı Evvel* dretnotu ile 1 Ağustos 1914'te buluşup, gemiyi İstanbul'a getirmek amacıyla bir tatbikat gezisi düzenleyerek filo ile birlikte 22 Temmuz 1914'te Marmara Denizi'ne açıldı (Limpus'tan Churchill'e, RMG, Caird Archive, LIM-100, 26 Ağustos 1914)⁵. Churchill ise 28 Temmuz 1914'te verdiği talimatla Osmanlı donanması

⁵ Bu tarih bazı kaynaklarda 27 Temmuz 1914 olarak verilmiştir (Richter, 2013, ss. 2-3; Gilbert, 2015, s. 191). Ancak Limpus Paşa'nın 26 Ağustos 1914'te Bahriye Nazırı

için inşa edilen dretnotların İngiliz bahriyesi mevcudu arasında gösterilmesine karar verdi ve bu gemilere İngiliz Hükümeti tarafından el konulmasının hukuki ve mali sonuçlarını tetkik ettirmeye başladı. 29 Temmuz'da *Sultan Osman-ı Evvel* gemisinde görevlendirilen mürettebatın bir bölümü, gemiyi teslim almak için İngiltere'ye vardı ve *Reşid Paşa* gemisiyle Tyne Nehri'nin kıyısında beklemeye başladı (Güvenç, 2008, ss. 119-121; Gilbert, 2015, s. 191). Aynı gün İngiliz bahriyesi, Dışişleri Bakanı Edward Grey vasıtasıyla *Sultan Osman-ı Evvel* dretnotunun henüz tamamlanmamasına karşın, kömür ikmali yaptığı ve en kısa sürede İstanbul'a doğru yola çıkmaya hazırlandığı yönünde bilgilendirildi ve Churchill, gemi inşa firmalarının her türlü erteleme yoluna başvurması ve geminin yola çıkmasının engellenmesi emrini verdi. 30 Temmuz'da gemiye İngiliz askerleri çıkarıldı ve 31 Temmuz 1914'te —yani İngiltere henüz savaşa dâhil olmamışken— Bakanlar Kurulu, *Reşadiye* ve *Sultan Osman-ı Evvel* gemilerine el konulması kararını onayladı (Gilbert, 2015, ss. 191-192).

Osmanlı Hükümeti tarafından büyük tepkiyle karşılanan bu durum karşısında Bahriye Nazırı Cemal Paşa, İngiliz Heyeti'nin Osmanlı hizmetinden çekilmesi durumunda Armstrong-Vickers grubuyla yapılacak anlaşmanın feshedileceğini ve Osmanlı Hükümeti'nin İngiltere'ye yeni bir gemi siparişi vermeyeceğini ifade etti (Güvenç, 2008, ss. 120-121, 128). İngiltere'nin bu hamlesi, Almanya'ya beklediği fırsatı vermişti. Nitekim 2 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu ve Almanya arasında ittifak antlaşması imzalandı ve 3 Ağustos 1914'te Almanya Akdeniz filosunda yer alan *Goeben* ve *Breslau* isimli gemilere Amiral Souchon⁶ komutasında İstanbul'a gitmeleri emredildi. Souchon'un Berlin'den aldığı talimat, en kısa sürede İstanbul'a varması ve Osmanlı Hükümeti'ni imzalanan ittifak antlaşması temelinde Almanya yanında savaşa dâhil olmaya mecbur etmesi yönündeydi (Gilbert, 2015, s. 192; Cemal Paşa, 2001, s. 138; Güvenç, 2008, ss. 130-131; Beckett, 2012, ss. 40-41). Bu gemilerle ilgili 1 Ağustos'ta Almanya İstanbul Büyükelçisi Wangenheim, Sadrazam Said Halim Paşa ile bir görüşme yaparak Rusya'nın İstanbul Boğazi'na yönelik bir saldırı yapacağına dair duyumlar aldığını ve Osmanlı donanmasının Alman gemileriyle güçlendirilmesi hâlinde Rusya'nın böyle bir girişime cesaret edemeyeceğini belirtmişti. Teklif kabul edilmesine rağmen Bulgaristan'ın durumu belli olana dek erteleneceği yönünde bilgi verilen Wangenheim, Harbiye Nazırı Enver Paşa'yı İstanbul'a doğru hareket eden

Churchill'e gönderdiği rapor, filonun 22 Temmuz 1914'te denize açıldığını göstermektedir.

⁶ Almanya Akdeniz filosu kumandanı Amiral Souchon, ittifak antlaşması imzalanmadan evvel 15 Mayıs 1914'te muhabere kruvazörü *Goeben* ile birlikte Alman İmparatoru'nun Osmanlı Sultanına dostluk mesajını iletme üzere İstanbul'a gelerek, 16 Mayıs 1914'te Sultan tarafından kabul edilmişti (BOA, İMBH, 15-42, 10 Mayıs 1914).

Goeben ve *Breslau*'un Çanakkale Boğazı'ndan girişine izin verilmesi için ikna etmeye çalıştı (Richter, 2013, s. 9). Bu iznin çoktan verildiği ve İngiliz gemilerinin Çanakkale Boğazı'na girişinin yasaklandığı cevabı, gemilerin 6 Ağustos'ta rotayı Messina Boğazı'ndan Çanakkale Boğazı'na çevirmeleriyle sonuçlandı. 10 Ağustos 1914'te Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'a ulaşan gemiler, 11 Ağustos 1914'te Osmanlı Hükümeti tarafından satın alınarak *Yavuz Sultan Selim* ve *Midilli* isimleri ile Osmanlı donanmasına dâhil edildi. Bu kararın gerekçesi olarak da İngiltere'nin el koyduğu dretnotlara karşı Adalar Denizi'nde Yunanistan ile eşit şartlarda mücadele etme zorunluluğu gösterilmişti (Gilbert, 2015, ss. 192-193; Güvenç, 2008, ss. 138-139; Beckett, 2012, ss. 42-43; Richter, 2013, ss. 10-12). Konu, 12 Ağustos 1912'de İngiltere Bakanlar Kurulu'nda ele alındı ve Osmanlı Hükümeti'nin tarafsızlığını korumak ve İngiltere'ye karşı savaşa dâhil olmayacağını göstermek için bu gemilerdeki tüm Alman subayları ve askerleri, derhal ülkelerine geri göndermesi gerektiğine karar verildi. Ayrıca Çanakkale Boğazı'nın girişindeki İngiliz filosu takviye edilerek filoya *Yavuz Sultan Selim* ve *Midilli'nin* Boğaz'dan çıkışına izin verilmemesi talimatı gönderildi (Richter, 2013, s. 12; Gilbert, 2015, s. 193).

Yaşanan tüm bu gelişmeler, Amiral Limpus ve heyeti açısından şok ediciydi. Gösterilen gayretler meyvesini vermiş ve İzmit'te inşa edilecek deniz üssü ve Haliç Tersanesi'nin reorganizasyonu için İngiliz firmalarla yapılan antlaşma, Limpus Paşa'nın donanma programının planladığı seyir üzerinde gitmesiyle sonuçlanmıştı. Bununla birlikte önce *Reşadiye* ve *Sultan Osman-ı Evvel*'e el konulması, ardından *Goeben* ve *Breslau*'un Osmanlı Hükümeti tarafından satın alınması, İngiliz danışma heyetini oldukça zor bir durumda bırakmıştı. Limpus Paşa'nın Bahriye Nazırı Churchill'e 26 Ağustos 1914'te ilettiği rapora göre 15 Ağustos'ta, telgrafla Bahriye Nezareti'ne çağrılmış ve hiçbir açıklama yapılmadan kendisinin yerine bir Türk fırkateyn kaptanının görevlendirildiği ve kendisinin ve heyetindeki İngiliz subayların hiçbir gemiye binmemesinin istendiği bildirilmişti. Limpus Paşa, bu şekilde görevden çektirilmesinin İngiltere'nin ve Almanya'nın savaş halinde olmasından kaynaklandığını düşünüyordu zira *Goeben* ve *Breslau*'un devralınmasında İngiliz bahriye misyonununun Türkiye için Almanlarla birlikte çalışması beklenemezdi (Limpus'tan Churchill'e, RMG, Caird Archive, LIM-100, 26 Ağustos 1914). Aynı gün Bahriye Nazırı Cemal Paşa'ya "gizli" sıfatıyla gönderdiği yazıda bu gemilerin filoya dâhil edilmesine şu ifadelerle tepki gösterecekti (Limpus'tan Cemal Paşa'ya, RMG, Caird Archive, LIM-100, 15 Ağustos 1914):

Yavuz Sultan Selim ve *Midilli* ile ne yapacağımı bilmiyorum. Bu gemilerin subaylarına ve askerlerine ne olduğunu da bilmiyorum. Kablosuz telgraf cihazlarıyla donatılmış Alman gemilerinin Marmara'da gelip gittiğini fark ettim. Size öneririm ki eğer muharip güçlerin gemilerine yönelik muamelenizde bahriye müşavirimize biraz daha fazla güvenirseniz, sizi muharip güçleri rencide edecek eylemlere karşı

uyarabilir. Türkiye, savaşan taraflardan herhangi birini kızdırsa, kendisini felaketle sonuçlanacak bir çatışmanın içinde bulabilir. Türkiye'nin böyle bir olasılıktan kaçınmak istediğine inanıyorum. Donanma Danışmanınız size yardımcı olabilir. Bunu yapmak istiyor. Ama Siz, bahriye müşavirimize ne yaptığınızı söylemediğiniz sürece, bilgi ve tecrübesini sizinle paylaşamaz. Mevcut koşullarda *Yavuz Sultan Selim* ve *Midilli* Türkiye tarafından çok ucuza satın alınmalı ve Türkiye, bu Avrupa savaşının sonunda, filodaki diğer gemiler gibi *Sultan Osman*, *Reşadiye*, *Yavuz Sultan Selim* ve *Midilli*'yi de iyi durumda bulmalıdır. Yunanistan bu kadar kısa sürede böylesine büyük gemilerden oluşan bir kuvvet bulmakta büyük zorluk çekecektir. Öte yandan, Türkiye uzlaşmaya yanaşmazsa, kendisini bir tarafında güçlü bir düşmanla ve diğer tarafında yardım olmaksızın sadece vaatlerle bulacaktır. Bahriye müşaviriniz Size bunları anlatmak için büyük çaba sarf ediyor çünkü Bahriyenizde size iyi tavsiyelerde bulunabilecek çok sayıda subayın olmadığını biliyor ve ayrıca bu subayların sizden çok korktuğuna inanıyor ki onlar, Ekselanslarının görüşlerine zıt olduğunu düşündükleri tavsiyelerde bulunmaya cesaret edemezler. Her halükarda bu gemiler Çanakkale Boğazı'nda kaldığı müddetçe rahat edemeyeceğim. Onları Erdek'e getirin. Son savaşta bir Yunan denizaltısı Çanakkale Boğazı'na girdi. İngiliz savaş gemilerinin şu anda Çanakkale Boğazı'nda beklediğini biliyorum. Korkarım ki, savaşan taraflara ait gemiler, bu iki yeni geminin tarafsız bir güce aktarıldığı haberini almadan önce, bu gemilerin başına bir kaza getirecek.

Limpus Paşa için bu gemilerin İstanbul'da bulunması hem Osmanlı tarafsızlığının korunması hem de bahriye misyonunun geleceği için son derece tehlikeli bir durumdu. Gemiler, Osmanlı İmparatorluğu tarafından satın alınmış olsa dahi Çanakkale Boğazı'ndan çıkmaları durumunda İngiliz filosu tarafından yapılacak herhangi bir müdahale, Osmanlı Hükümeti'nin İngiltere'ye karşı Almanya yanında savaşa girmesine neden olabilirdi. Kendisinin bu tarihlerde İngiliz bahriyesi ile yaptığı yazışmaların da göstereceği üzere Limpus Paşa, *Yavuz Sultan Selim* ve *Midilli*'nin satın alınışından sonra bu ihtimali bertaraf etmek ve İngiliz bahriye misyonunun devamlılığını sağlamak için elinden geleni yapacaktı. Misyonun geleceği üzerine düşünceleri aslında daha önce, Mart 1914'te başlamıştı. 10 Eylül 1914'te İngiltere İstanbul Büyükelçisi Mallet'e gönderdiği mektupta bu süreci ayrıntılarıyla anlatmıştır. Buna göre Mart 1914'te İngiliz Bahriyesi, Limpus Paşa'yı kesin bir dille Osmanlı Bahriye Nezareti'ndeki görevine devam etmesi ve bunun Büyük Britanya'nın çıkarları doğrultusunda olduğu hususunda bilgilendirmiş ve Limpus Paşa'nın, Haziran 1914'te Londra'da Hariciye Nazırı Grey, Bahriye Nazırı Churchill ve Battenberg Prensi Louis ile yaptığı görüşmeler, bu isteği doğrulamıştı. 6 Ağustos 1914 tarihinde İstanbul'daki İngiliz maslahatgüzarı Henry Beaumont'dan Avrupa'daki olağandışı durum nedeniyle kendisi için yeni talimatlar almasını rica etmiş ve Beaumont'un Churchill'e çektiği telgraf, 9

Ağustos 1914'te şu şekilde yanıtlanmıştı: “Olduğun yerde kalmalısın.” 10 Ağustos'ta Sadrazam Said Halim Paşa'nın İngiliz bahriye misyonunun yeni şartlar altında da devam ettirilebilmesi hususunu tetkik ettiğini öğrenen Limpus Paşa, 14 Ağustos'ta Churchill'den “Gayret et ve bekle, Goeben ve Breslau'un transferinin iyi niyetli olduğundan emin ol” şeklinde yeni bir telgraf mesajı almıştır. Mektubunda bu durumun, misyonun geleceği hususunda kendisinde yarattığı intibayı şu ifadelerle açıklamıştır (Limpus'tan Mallet'e, RMG, Caird Archive, LIM-100, 10 Eylül 1914):

Son iki buçuk yıl boyunca Bay Churchill ve diğerleri ile yaptığım konuşmalardan şu sonuca varmış bulunuyorum ki, Türklere donanmalarını kendileri için değerli kılma görevinde yardım etme arzusunun yanı sıra, İngiliz Hükümeti'nin Türk meselelerinin en azından küçük bir bölümünde İngiliz nüfuzunu sürdürme umudu ve niyeti vardır. Örneğin Türk donanmasında ve bir donanmanın bağlı olması gereken gemi inşa ve onarım ve tedarik sanayilerinde. Ve Nisan 1912'den beri, bu özel alandan veya faaliyetlerden özellikle dışlanmak istenen rakibin Almanya olduğuna kesin olarak ikna oldum. Yakın zamana kadar İngiliz bahriye misyonunun çalışmalarının bu bölümünde oldukça başarılı olduğunu söylemek doğrudur. İngiliz bahri etkisi büyüdü, beğenildi ve artıyordu. 2 veya 3 Ağustos tarihlerinde Türk gemilerine el konulması, Almanlar tarafından İngiliz bahriye misyonu da dâhil olmak üzere genel olarak İngilizlere karşı bir kuvvetli bir tepkiye neden oldu veya kullanıldı.

Limpus Paşa, *Goeben ve Breslau* satın alındıktan sonra Almanların emrine iki modern geminin verilmesinin yanı sıra bu gemilere İngiliz bahriye misyonuna⁷ karşı potansiyel bir misyon yerleştirildiğini ifade ederek Alman subaylardan ve askerlerden bu avantajı kullanmaları ve onu en üst düzeye çıkarmalarının istendiği ve Türklerin, Alman eğilimleri ile tanınan ve tüm kara ve deniz kuvvetlerinin Başkomutanı haline getirilen Enver Paşa'yı seferber etmelerinin de Almanların işlerini kolaylaştırdığını belirtiyordu (Limpus'tan Mallet'e, RMG, Caird Archive, LIM-100, 10 Eylül 1914). Gemiler satın alındıktan sonra, Bahriye Nazırı Cemal Paşa'ya gemilerin kendi kumandasına gönderilmeleri halinde donanmadan alacağı subay ve mürettebatı, bir ay içinde bu modern gemileri idare edebilecek duruma getireceğini ifade etmiş; Cemal Paşa ise Alman amirallerin ve mürettebatının yorgun olduklarını ve gemileri ne zaman boşaltacaklarının bilinmediğini dile getirerek bu gerçekleşene kadar gemilere verilecek subay ve asker listelerinin hazırlanmasını talep etmişti (Cemal Paşa, 2001, s. 155).

⁷ İngiliz bahriye misyonu aynı tarihte 10 deniz subayı, 2 üst düzey sivil, Heybeliada Bahriye Mektebi'nde 3 İngilizce öğretmeni (tümü aynı dönemde İngiltere'de izinli), 1 küçük sivil görevli, 7 küçük zabıt ve 2 üstün ustabaşı olmak üzere toplam 25 kişiden oluşuyordu (Limpus'tan Mallet'e, RMG, Caird Archive, LIM-100, 10 Eylül 1914).

17 Ağustos'ta Limpus Paşa, Churchill'den yeni bir mesaj aldı. İngiltere Bakanlar Kurulu'nun *Yavuz Sultan Selim* ve *Midilli*'deki Alman subaylara ve askerlere yönelik talebini kabul ettirmek ve Osmanlı tarafsızlığını garanti altına almak adına yazılan bu mesajının, Limpus Paşa tarafından bizzat Enver Paşa'ya iletilmesi isteniyordu (Churchill'den Limpus'a, RMH, Caird Archive, LIM-100, 17 Ağustos 1914):⁸

Bir hata yapmayacağınızı umuyorum, bunun sonucu sadece Türkiye'yi Türkiye'ye verdiğiniz hizmetlerin faydalarından mahrum etmek ve İkinci Balkan Savaşı'nda elde edilen başarıların sonuçlarını silmek olabilir. Katı ve dürüst tarafsızlık, Türkiye'nin bu avantajlara sahip olmasını sağlayacaktır. Alenen veya gizlice şimdi Almanya'nın yanında taraf olmak, sizin için, yoldaşlarınız için ve Anavatanınız için felaketlerin en büyüğü olacaktır. İngiliz, Fransız, Rus ve Japon donanmalarının Avusturya-Macaristan ve Almanya'ya kıyasla ezici üstünlüğü, dört müttefikin dünyanın herhangi bir yerinden istedikleri yere neredeyse sınırsız sayıda asker taşımalarını mümkün kılıyor. Ve kendilerini Türkiye tarafından bir çatışmanın ortasında bulmaları durumunda; darbelerini kalpten nasıl vuracaklarını bilecekler. Öte yandan, Avusturya-Macaristan'ın yenilmesi durumunda bir barış antlaşmasının olası koşullarını müzakere etmiş olan Sir Edward Grey'in, Türkiye'nin tarafsızlığını kararlılıkla sürdürmesi halinde bütünlüğün korunmasına saygı duyduğunu beyan ettiğini biliyorum. Osmanlı İmparatorluğu, Doğu sorunuyla ilgili bu nitelikteki herhangi bir eylemin temel koşullarından birini oluşturacaktır. Size, Talat ve Cavid Bey'e karşı her zaman sahip olduğum kişisel saygım ve Würzburg'daki ilk tanışmamızdan beri takip ettiğim kariyerinize hayranlığım, çok geç olmadan size bu dostluk sözlerini ifade etmeme izin veriyor.

Limpus Paşa, mesajı aynı gün Enver Paşa'ya ileterek aldığı cevabı İngiliz Büyükelçisi Mallet'e bildirmiştir. Buna göre Enver Paşa, Winston Churchill'i iyi tanıdığını, onunla aynı fikirde olduğunu ve mesajına teşekkür ettiğini ifade ederek İngiltere'den *Reşadiye* ve *Sultan Osman-ı Evvel* dretnotlarının Osmanlı Hükümeti'ne geri verileceğine dair bir açıklama yapılmasının zaruriyetine işaret etmiştir⁹. Limpus, İngiliz Büyükelçisi'ne bu yanıtın telgrafla iletilmesi halinde

⁸ Mesajda yer alan Osmanlı toprak bütünlüğünün korunacağına dair kısım, Hariciye Nazırı Sir Edward Grey tarafından eklenmiştir (Gilbert, 2015, s. 193).

⁹ Enver Paşa, görüşlerini şu sözlerle ifade etmiştir: “Satın alınan gemilerimize el konulması ve böyle bir anda iki başka geminin bize satılması, doğal olarak İngiltere aleyhinde çok güçlü bir kamuoyuna neden oldu ve Almanya'ya yönelik dostluk duygusu buna orantılı olarak arttı. Halkınıza, bize ve dünyaya, oldukça üzgün olduğunuzu, bu alıkoymanın kalıcı olmadığını ve Türkiye'ye tam değer ve bir miktar tazminatın hemen öngörüleceğini açıkça belirtmelerini söyleyin. Gemilerin en kısa sürede ve iyi bir biçimde restore edileceği ve güvenli bir biçimde Türk sularında

şifre kodunun Almanların elinde olmadığından emin olup olmadıklarını sormuş ve denetimin büyük ölçüde Almanların kontrolü altında olduğuna inandığını belirtmiştir. Ayrıca 17 Ağustos sabahı başka bir Osmanlı nazırından - muhtemelen Bahriye Nazırı Cemal Paşa'dan- İngiliz savaş gemilerinin Çanakkale Boğazı'nı izlediğini ve *Yavuz Sultan Selim* ve *Midilli* Alman bayrağı altında boğazın dışında görünürse Türk kalelerinin bombalanacağını öğrendiğini kaydetmiştir. Bu habere inanmadığını ve bunun İngiltere'den gönderilen talimatlara uygun olmadığını vurgulayan Limpus, gemiler bu şekilde gönderildiğinde tarafsızlığın ihlali ortaya çıkacak olsa da bunu müteakip, Türk kalelerinin bombalanması durumunda Türkiye'ye meseleyi açıklama ya da oldukça haklı bir "mücbir sebep" iddiasında bulunma fırsatı verilemeyeceğini vurgulamıştır. Ayrıca kaleleri bombalamanın hiçbir askeri amacı olumlu etkilemeyeceğini, şok edici bir cephane israfına yol açacağını ve İngiltere aleyhine provokasyon malzemesi yapılacağını belirterek bu olası durumu engellemeye çalışmıştır (Limpus'tan Mallet'e, RMG, Caird Archive, LIM-100, 17 Ağustos 1914).

Enver Paşa'nın cevabının 18 Ağustos 1914'te Büyükelçi Mallet vasıtasıyla Churchill'e ulaştırılmasının ardından Churchill, gemilerin iadesi hususunda İngiliz Hükümeti'nin öne sürdüğü şartları açıklayan bir mesaj daha göndermiştir. 20 Ağustos'ta İngiliz Büyükelçiliği'nde görevli Esmond Ovey tarafından Hallifax Bey vasıtasıyla Amiral Limpus'a iletilen bu mesajın üst yazısında Cemal Paşa ile ilgili bir not da bulunmaktadır: "Bay Churchill'in sizden Bahriye Nazırı (Cemal Paşa)'na Enver Paşa'ya gönderdiği telgrafi (sanırım her iki telgrafi da kastediyor) göstermenizi rica ettiği bir telgraf daha aldık. Bay Churchill, ayrıca şayet Ekselanslarını tanıma lütfuna nail olsaydı, doğrudan ona hitap edeceğini de söylemenizi rica etti." (Ovey'den Limpus'a, RMG, Caird Archive, LIM-100, 20 Ağustos 1914). Churchill, doğrudan bahriyeyi ilgilendiren bu mesele hususunda sadece Harbiye Nazırı'nı muhatap almasının Bahriye Nazırı Cemal Paşa'yı öfkeliendirmesinden çekinmiş olmalıydı. Enver Paşa'ya gönderdiği ikinci mesajında uzlaşma şartlarını şu şekilde ifade etmişti (Ovey'den Limpus'a, RMG, Caird Archive, LIM-100, 20 Ağustos 1914):

Gemileri alıkoymak zorunda kaldığım için derin bir üzüntü duyuyorum çünkü onların satın alınması için gerekli olan paranın toplanmasının tüm Türkiye'ye ilham verdiği vatansızlığın farkındayım. Bir asker olarak, savaş zamanı askeri ihtiyaçların neler gerektirdiğini iyi bilirsiniz. Majestelerinin¹⁰ Hükümetine aşağıdaki öneride bulunmaya hazırım.

görüneceği ilan edilsin." (Limpus'tan Mallet'e, RMG, Caird Archive, LIM-100, 17 Ağustos 1914).

¹⁰ Limpus Paşa'nın Britanya Ulusal Denizcilik Müzesi, Caird Arşivi'nde muhafaza edilen kendisine ait evrakında bulduğumuz mesajın orijinal nüshasında

1. İki gemi, savaşın sonunda, bizim tersanelerimizde tamir edildikten sonra ve masrafları bize ait olmak üzere Türkiye'ye teslim edilecektir.
2. İkisinden birinin batması halinde İngiltere, barış ilanından hemen sonra Türkiye'ye değerinin tamamını ödeyecektir.
3. Ayrıca, bir hakem tarafından belirlenecek diğer küçük masraflar da dâhil olmak üzere, (gemileri teslim almak için) mürettebatın İngiltere'ye gönderilmesiyle ortaya çıkan ek masrafları Türkiye'ye derhal ödeyeceğiz.
4. Gemilerin teslimatında meydana gelen gecikme nedeniyle Türkiye'ye verilecek tazminatı ise her biri için günde bin sterlin olmak üzere haftalık taksitler halinde ödeyeceğiz.

Bu düzenleme, son Alman subay ve denizcinin Osmanlı topraklarından ayrıldığı gün yürürlüğe girecek ve Türkiye, savaşan tarafların hiçbirini desteklemediği ve sadık ve kati bir tarafsızlığı sürdürdüğü sürece yürürlükte kalacaktır. Bu koşulları kabul edecek misiniz?

Limpus Paşa, mesajı aldıktan sonra Mallet'e bir bilgi notu yollamış ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa ile 19 Ağustos'ta yaptıkları görüşmeden bahsetmiştir. Cemal Paşa'nın Çanakkale Boğazı çıkışında bekleyen İngiliz filosundan duyduğu rahatsızlığı dile getirerek kendisinden *Goeben* ve *Breslau*'un artık var olmadığını, *Yavuz Sultan Selim* ve *Midilli*'nin birer Türk gemisi olduğunu ve Çanakkale Boğazı'nda hiçbir Alman gemisi bulunmadığını İngiliz Büyükelçisi'ne iletmesini rica etmiş; yanlış anlaşılmalara ve üzücü olayları önlemek için İngiliz gemilerinin bilgilendirilmesi ve biraz daha uzakta tutulmasını istemiştir. *Yavuz* ve *Midilli* hususunda başka bir bilgi alamadığını kaydeden Limpus Paşa, gemileri Türk subaylara devretmek için mürettebatın küçük bir kısmının kalmasına bir ay izin vermenin makul olacağını düşündüğünü eklemiş ve Türk tarafsızlığının korunacağına inandığını belirterek İngiliz Hükümeti'nin herhangi bir sert eyleminin sadece Almanya'nın işine yarayacağını vurgulamıştır (Limpus'tan Mallet'e, RMG, Caird Archive, LIM-100, 20 Ağustos 1914).

Limpus Paşa, Churchill'in ikinci mesajını aldığı gün, Cemal Paşa ile yaptığı görüşmenin de göstereceği üzere Alman subayların ülkelerine geri gönderileceğine, Türkiye'nin *hayatta kalması için tek çaresi* olduğuna inandığı tarafsızlığını koruyacağına ve İngiliz bahriye misyonunun görevine devam edeceğine dair ümidini korumaktaydı. Ancak 26 Ağustos'ta Churchill'e gönderdiği ayrıntılı rapor, bu ümitlerin Ağustos ayı sonuna doğru tükenmeye

“Majestelerinin Hükümeti” olarak tercüme ettiğimiz kısım “Gouvernement de Sa Majesté Britannique” yani “Britanya Majestelerinin Hükümeti” olarak yer almaktadır. Ancak burada şartlar, Osmanlı Hükümeti'nin onayına sunulduğu için yanlış yazıldığı düşünüldüğü için “Majestelerinin Hükümeti” olarak değerlendirilmiştir.

başladığını gösteriyordu. Nitekim burada yer alan ifadeler, Enver Paşa'nın ikinci mesajı göremediğine ya da görmek istemediğine işaret eder nitelikteydi:

Daha önce de rapor edildiği gibi 17 Ağustos Pazartesi günü çok iyi karşılanan mesajımı ilettim; hiç olmazsa öyle görünüyordu. Ama mesajı alan kişi o akşam “hastalandı” ve bildiğim kadarıyla, ben de dâhil olmak üzere birkaç kişi onu görmeye çalışmasına rağmen, o zamandan beri hiçbir İngiliz tarafından görülmedi. 24 Ağustos Pazartesi günü aradım ve doktorun aslında yanında olduğu ve 23 Ağustos Pazar günü ameliyat edildiğine dair bir mesaj aldım. 25 Ağustos Salı günü Birleşik Devletler Büyükelçisini gördüm ve bana ayağından küçük bir operasyon geçiren Enver'i yakın zamanda gördüğünü söyledi. Gerçekten hasta mı, yoksa istenmeyen öğütlerden mi kaçınıyor bilmiyorum. Kanıtım, zayıf olsa da, ilk görüşü destekliyor. Ama General Liman von Sanders'in 24 Ağustos Pazartesi günü Enver'in evine benden bir dakika önce girdiğini ve görünüşe göre orada kaldığını biliyorum.

Anlaşıldığı kadarıyla Enver Paşa, ilk mesajı aldığı 17 Ağustos günü hastalandığını ifade etmiş ve sonrasında Limpus Paşa ile tekrar görüşmemiştir. Bu hususta Amiral Limpus, Enver Paşa'nın hastalığı bahane etmediği ve gerçekten hasta olduğu yönünde görüş bildirirse de kimseyi kabul etmemesine rağmen Sanders'in ziyaretinin uzun sürmesi kafasında birtakım soru işaretleri yaratmıştı. Raporunun devamında bahsettiği 20 Ağustos ile 26 Ağustos 1914 tarihleri arasında yaşanan gelişmeler, endişelerini muhtemelen daha da arttırmış olmalıydı zira aynı raporda o güne dair hissiyatını şu sözlerle ifade ediyordu: *İstanbul'un neredeyse tamamen Almanların elinde olduğunu düşünüyorum.* Verdiği bilgilere göre 26 Ağustos 1914 tarihinde İstanbul'da 70 Alman kara subayı bulunuyordu ve buna Sofya üzerinden gönderilen 28 kişi daha eklenecekti. *Goeben* ve *Breslau*'un mürettebatının büyük bir kısmı, hâlâ İstanbul'da bulunuyordu. Yakın zamanda Osmanlı İmparatorluğu dışında herhangi bir telgraf kurulumunun Osmanlı topraklarında veya sularında bulunmasını yasaklayan bir kanun çıkarılmasına rağmen üç Alman gemisinin (*Korkovado*, *General* ile adı ve konumu bilinmeyen başka bir gemi) antenleri hala yukarıdaydı ve *Korkovado* Alman Büyükelçiliği ile saat başı iletişim içindeydi. Limpus Paşa bu geminin, talimatları doğrudan Norddeich'den aldığı düşünüyordu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üst düzey yönetimine dair izlenimlerini paylaşan Limpus, Enver Paşa'nın Almanya ile savaşa girmeyi amaçladığını, Cavid Bey'in tarafsızlıktan yana olduğunu; Talat Paşa ve Sadrazam Said Halim Paşa'nın buna katıldığını ve Cemal Paşa'nın Fransa'ya meyilli olduğunu ifade etmiştir. Ona göre siyasetçiler ve halkın büyük kısmı, “küçük bir azınlık” olarak nitelendirdiği İttihat ve Terakki Cemiyeti üst yönetiminin Alman yanlısı politikasına karşı tamamen zıt görüşlere sahipti ancak orduda Almanya'nın nüfuzu devam ettiği sürece yapılabilecek çok fazla şey yoktu (Limpus'tan Churchill'e, RMG, Caird Archive, LIM-100, 26 Ağustos 1914). Seferberlik devam ediyordu ve bu, İmparatorluğun mali tablosuna

olumsuz yansıyacaktı¹¹. Türkiye'nin yol ayrımında olduğunu ve çok kısa bir süre içinde rotasını Almanya ile birlikte çizip çizmeyeceğine karar vereceğine işaret eden Limpus Paşa, bu kararın Üçlü İtilaf için olmasa da Türkiye için önemli olduğunu vurgulamış ve Türkiye'ye yardım etmek için çalışmaya devam ettiğini kaydetmiştir. Bu hususta yaptığı müzakerelerde İngiltere'nin yapabileceği olası eylemleri¹² dile getirmekten titizlikle kaçındığını ifade eden Limpus Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamen tarafsız kalması ve seferberliğini ticaretin ve çalışmanın devam etmesine izin verecek ölçüde gevşetmesi hâlinde İmparatorluğu kurtarmanın mümkün olduğunu ve *her zaman olduğu gibi şimdi de Osmanlı İmparatorluğu'nun kurtarılmaya değer olduğuna inandığını* belirtmiştir (Limpus'tan Churchill'e, RMG, Caird Archive, LIM-100, 26 Ağustos 1914).

3. İngiliz Bahriye Misyonunun Osmanlı Hükümeti'ndeki Hizmetinden Ayrılışı

Enver Paşa'nın Churchill'in mesajını görmeyi hastalık gerekçesiyle de olsa reddetmesi, Osmanlı donanmasındaki Alman subayların ve askerlerin geri gönderilmemesi ve sayılarının gün geçtikçe artması,¹³ Amiral Limpus'un

¹¹ “Mekan askerlerden arındırılıyor; onları giydirebilecekleri veya silahlandırabilecekleri şüpheli. İstanbul'daki faytonların, ordudaki eksiklikleri kapatmak için koşum takımları çıkarıldı. Edirne'ye kadar olan birlikler esas olarak buradan besleniyor. Buradaki gıda maddeleri tükenmenin eşiğinde. İç kısımlarda ulaşım, atlara, sığırlara ve araçlara el konulması nedeniyle pratik olarak mevcut değil. Sir Adam Block (Düyun-u Umumiye İdaresi Başkanı) mali durum hakkında son derece kötümser bir tavırla konuşuyor. Hem üreticilerin hem bunu biriktiren mekanizmanın ve kamu borcu gelirlerinin son derece düzensiz olduğunu ve son seferberlikle birlikte alt üst hale geldiğini söylüyor. Borç gelirlerinde yıl için % 25'lik bir düşüş bekliyor ve son 3,5 milyonluk savaş kredisi de dâhil olmak üzere düşünebildiği her şeyi hesaba katarak bu yıl için toplam açığın 2 milyon yerine 15 milyona kadar çıkacağını tahmin ediyor. Meclis-i Mebusan da 1914-1915 yılları için harcamaların geliri aşacağını kabul etti.” (Limpus'tan Churchill'e, RMG, Caird Archive, LIM-100 (26 Ağustos 1914).

¹² “El konulan gemileri ödeme yapmaksızın tutmak, Arap ve Basra Körfezi sorunlarını Türkiye aleyhine kışkırtmak, Yunanistan'ı İzmir ile Çanakkale Boğazı arasında bir çıkarma yapmaya teşvik etmek, Boğazların güney tarafındaki kaleleri almak, torpidobotların Marmara'ya girişine izin vermek, önce Gelibolu Yarımadası'nın irtibatını kesmek ve (İstanbul'u) aç bırakmak ve kısa süre sonra İstanbul ile Güney arasındaki tüm iletişimi kesmek.” (Limpus'tan Churchill'e, RMG, Caird Archive, LIM-100 (26 Ağustos 1914).

¹³ 22 Ağustos 1914'te *Reşadiye* ve *Sultan Osman-ı Evvel* dretnotlarının mürettebatı olarak belirlenen subaylar ve askerler, İstanbul'a dönmüş ve bundan bir gün sonra, 28 Alman subay İstanbul'a gelmiştir. 26 Ağustos 1914'te ise Büyükelçi Mallet, İngiliz bahriyesini 90 Alman subayın ve askerinin Sofya üzerinden İstanbul'a gelmekte olduğu yönünde bilgilendirmiştir (Gilbert, 2015, ss. 195-196).

gayretlerinin aksine Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa dâhil olma ihtimalinin arttığını gösteriyordu. 27 Ağustos 1914'te Limpus Paşa'ya gönderilen bir yazı, bunu kanıtlar nitelikteydi. Yazı, Bahriye Nazırı Cemal Paşa tarafından Limpus Paşa'nın doğrudan Sadrazam Halim Paşa'ya gönderdiği ve bir nüshasını da Cemal Paşa'ya sunduğu bir rapor¹⁴ nedeniyle gönderilmişti. Cemal Paşa, Limpus Paşa'nın bahriye müşaviri olarak yalnızca bahriyenin reorganizasyonundan sorumlu olduğunu; raporlarında doğrudan Sadaret'i muhatap alamayacağını; bunların içeriğinin Osmanlı Hükümeti'nin dış politikası hususunda olamayacağını ve bu konuların Limpus Paşa'nın yetki alanının dışında olduğunu belirtiyordu¹⁵. Limpus Paşa, yapabileceği çok fazla şey kalmadığını Cemal Paşa'ya verdiği cevaba şu ifadelerle yansıtacaktı (Limpus'tan Cemal Paşa'ya, RMG, Caird Archive, LIM-100, 29 Ağustos 1914):

Bunu ifade ettiğiniz nazik tavrınız için teşekkür ederim. Ancak bu mektubun içeriğini üzüntüyle karşılıyorum, çünkü Ekselanslarının teknik meseleler dışında hiçbir fikrimi veya tavsiyemi istemediğini bana açıkça gösteriyor. Anlıyorum ve isteğinize saygı göstereceğim. Bu arada, Tarabya'daki kızımın hastalandığını öğrendim ve izninizle, iyileşene kadar öğleden sonraları sık sık Tarabya'ya gitmeyi arzu ediyorum.

Cemal Paşa, Limpus Paşa'nın isteğini kabul etmiş ve diğer İngiliz subayların donanmada bulunmasının mürettebatla bir anlaşmazlığa sebebiyet verebileceği gerekçesiyle onların da tersanede görevlendirilmek üzere Bahriye Dairesi'ne gönderilmelerini istemiştir (Cemal Paşa, 2001, ss. 155-156). Böylelikle misyon tamamen donanmadan uzaklaştırılmış ve yetki alanları, büyük ölçüde kısıtlanmıştır.

¹⁴ Cemal Paşa, anılarında raporun içeriğini şu şekilde açıklamıştır: “Donanmamızın ve ordumuzun halini ileri sürerek Osmanlı Hükümeti'nin kesinlikle tarafsızlığını koruması gerekeceğini ve yeni gelen gemileri idare yetisi kazanmak için Osmanlı zabıt ve mürettebatının en az üç beş senelik bir talim ve terbiyeye muhtaç olduklarını bildiriyordu.” (Cemal Paşa, 2001, s. 155).

¹⁵ “Hükümet-i seniyyenin umur ve siyaset-i hariciyesine temas eder bazı mütalaatı havi ve vesatet-i senaveri ile makam-ı sadarete takdim olunmak üzere ita' olunan takriri mütalaa eyledim. İşbu takririnizin tahrir ve takdimini iki nokta-i nazardan şayan-ı tenkid görürüm. 1. Zat-ı valaları umur-ı bahriye müşaviri ve bahriye nazırının maiyeti memurusunuz. Her neye müteallik olursa olsun rapor ve takrirlerinizde ancak bahriye nazırını muhatap ittihaz edebilirsiniz. 2. Takrirleriniz yalnız umur-ı bahriyenin ıslah ve tekâmülüne müteallik olmak lazım gelib hâlbuki bu defaki takririniz kuvve-i bahriye-i devletin istilzam eyleyeceği siyaset-i hariciye-i devlete müteallik mütalaat-ı diplomasiyeyi havi bulunmağla belki daire-i salahiyet ve iktidarınızdan hariç mesailendir. Bu gibi hususat-ı mühimmeye imtina edilmesi ricasıyla teyid-i muvalat eylerim.” (Cemal Paşa'dan Limpus'a, RMG, Caird Archive, LIM-100, 27 Ağustos 1914).

Limpus Paşa'nın özellikle Ağustos'un son iki haftasında gönderdiği raporlar ve 27 Ağustos 1914'te İstanbul'daki ateşe-militer Cunliffe-Owen'ın İngiltere Hariciye Nezareti'ne gönderdiği rapor, o esnada İngiliz Hükümeti'nin Çanakkale Boğazı'na girmeye yönelik bir operasyon planladığını gösteriyordu. Karada kesin bir Alman zaferi gerçekleşmedikçe ve Romanya'nın durumu belli olana kadar tarafsızlık hususunda Osmanlı Hükümeti'nin ikna edilebileceği kanısında olan Limpus Paşa, böyle bir operasyonun Almanya'nın eline verilecek büyük bir fırsat olacağı yönünde görüş bildirmişti. Osmanlı donanmasındaki Alman subayların ve askerlerin ülkelerine geri gönderilmesi ihtimalinin giderek azaldığına dikkat çeken Cunliffe-Owen ise, Türk filosunun da yeniden yapılandırıldığı hesaba katıldığında, Boğazlara sadece donanma ile değil kara ordusu ile de desteklenen bir kuvvetle girilmesi gerektiğini düşünüyordu. Ona göre böylesi bir eylemi, Basra Körfezi veya Suriye'de gerçekleştirmek çok daha kolay olacaktı (Gilbert, 2015, s. 197). Limpus Paşa, 30 Ağustos 1914'te Churchill'e bir rapor daha gönderdi. Osmanlı donanmasına yanlarında 90 ila 140 civarında asker ve işçi ile birlikte birkaç Alman subayının daha geldiğini belirterek mayın tarama gemilerinin inşa edildiği ve cephanenin Almanya'dan ücretsiz olarak getirildiği bilgisini veriyordu. Enver Paşa'nın 17 Ağustos gününden bu yana iki hafta boyunca halk arasında görülmediğini; İstanbul'da basın, malzeme tedariki, iletişim gibi alanlar ile Hariciye Nezareti'nin tamamen Almanya kontrolünde olduğunu vurgulamış ve bu olumsuz tabloya rağmen Osmanlı tarafsızlığının sağlanabileceği ve bu hususta çalışmaya devam edeceğini bildirmişti (Limpus'tan Churchill'e, RMG, Caird Archive, LIM-100, 30 Ağustos 1914).

Churchill'in İstanbul'daki durum hususundaki bu raporlarla birlikte İmparatorluğun Almanya yanında savaşa gireceğine dair kanaati kesinleştikçe Ağustos 1914 sonunda bu durumun İngiltere'ye getireceği avantajları tetkik etmeye başladığı görülmektedir. Bu anlamda Balkan devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı İtilaf Devletleri bloğuna dâhil edilmesi hem Osmanlı'nın yenilmesi hem de bu devletlerin Avusturya-Macaristan üzerinde de baskı oluşturması anlamına gelebilirdi. Churchill, bunu sağlamanın en etkin yolunun Çanakkale Boğazı'na bir amfibi harekât düzenlemek olduğunu düşünüyordu. Bu amaçla Bulgaristan, Sırbistan, Romanya, Karadağ ve Yunanistan liderlerine hitaben bir mektup yazarak Liberal Parti Milletvekili Noel Buxton'ın kardeşi Charles Buxton'ı bölgeye gönderdi. Çanakkale harekâtı için Japonya'dan destek alınmamasına rağmen Yunanistan'ın iş birliği içinde olacağını belirtmesi üzerine, ordu ve donanmadan harekât için görüş istendi. Askeri Operasyonlar Direktörü Tümgeneral Callwell, İngiliz bahriyesinin altı hafta içinde 40-50 bin askeri belirlenen noktalara taşımak için gerekli hazırlığı yapabileceğini ancak seferberlik halinde olan Osmanlı ordusunun gücü hesaba katıldığında bu operasyonun uygulanabilir nitelikte olmadığını bildirmişti. Churchill ise Yunan ordusunun Gelibolu Yarımadası'nı ele geçişi müttekip Çanakkale Boğazı'nı

İngiliz-Yunan birleşik donanmasına açması, bu donanmanın Marmara'da Türk-Alman donanmasını yenerek Rus Karadeniz filosu ve Rus ordusuyla birleşmesi yoluyla tüm duruma hâkim olunabileceğini düşünüyordu. 2 Eylül 1914'te İngiltere Bakanlar Kurulu, Çanakkale Boğazı'ndan çıkmaları durumunda Osmanlı gemilerinin batırılmasına karar verdi ve Hariciye Nezareti tarafından planlanan harekât için Rus desteğinin sağlanamadığı bildirildi. İngiltere'nin Atina Büyükelçisi Francis Elliot ise Yunan başbakanı Venizelos ile yaptığı görüşmeden sonra gönderdiği raporda Bulgaristan'ın İttifak grubuna katılması ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'ı işgal etmesi ihtimalinin de göz önünde tutulması gerektiğini bildirmişti. Elliot, Osmanlı İmparatorluğu'na Yunanistan'a saldırımları durumunda İngiltere'nin Yunanistan'a destek vereceği yönünde bir uyarının yapılmasının yeterli olacağını düşünüyordu (Gilbert, 2015, ss. 197-202).

Bu ihtimal, Limpus Paşa'ya da bildirilmiş olmalıydı zira Paşa, 5 Eylül 1914'te Churchill'e gönderdiği raporda Osmanlı donanmasının yoğun bir hazırlık içinde olduğunu ve bunun Yunanistan'a karşı yapıldığına inandığını belirtiyordu. Harbiye Nezareti tarafından savaş ilan edilirse İngiliz bahriye misyonunun çekilmesi ve derhal İngiltere'ye geri çağırılması gerektiğini vurgulayan Limpus Paşa, bunun gerçekleşmesi durumunda talimat beklemeksizin görevi bırakıp bırakamayacağını sormuştur. Osmanlı donanmasında sadece Türk mürettebat görevlendirilirse Yunanlıların destek olmaksızın başarılı olacaklarını; *Goeben* ve *Breslau*'da Almanlar görevlendirilirse ve diğer gemilere de Alman topçular yerleştirilirse Yunan direnişinin sonuç vermeyeceğini kaydetmiştir. Boğazın çıkışında bekleyen İngiliz filosuna da değinen Limpus, *Goeben* ve *Breslau*'un Boğazdan Osmanlı bayrağı altında çıkmaları durumunda filonun çok mühim bir karar vermek zorunda kalacağına dikkat çekmiştir. O an gemiler arasında kurulacak bir sinyal iletişiminin işe yaramayacağını, bu hususta derhal bir karar verilerek filoya bildirilmesi ve Osmanlı Hükümeti'ne bu gemilerin çıkışının yaratacağı sonuçların net bir biçimde açıklanması gerektiğini vurgulamıştır. *Goeben* ve *Breslau*'un Boğaz'dan Osmanlı bayrağı ile çıkacaklarını belirten Limpus Paşa, bu nedenle açılacak ateşin Osmanlı Hükümeti'ni hedef alacağını ve bu durumun Almanya tarafından memnuniyetle karşılanacağını da belirterek Churchill'in bu yönde bir karar almasını önlemeye çalışmıştır (Limpus'tan Churchill'e, RMG, Caird Archive, LIM-100, 5 Eylül 1914).

Churchill'in Çanakkale harekâtı için müzakereleri istediği yönde bir seyir izlemiyor, Rusya ve Japonya'nın desteğini alamamasının yanı sıra harekât başladıktan sonra Romanya'nın durumunun ne olacağı da garanti edilemiyordu. Bu durumda Limpus Paşa'nın da ifade ettiği gibi Osmanlı tarafsızlığının korunması ve bunun Başbakan Herbert Henry Asquith'in de vurguladığı gibi ılımlılık yerine uyarı mahiyetli eylemlerle güvence altına alınması daha uygun olacaktı (Gilbert, 2015, s. 200). Herhangi bir Osmanlı gemisinin Boğaz'dan

çıkması durumunda batırılması, bu yönde atılacak adımlardan biriydi ancak Limpus Paşa'nın da vurguladığı gibi bu yönde bir eylemin, Osmanlı Hükümeti nezdinde uyarıdan ziyade savaş ilanı olarak algılanma ihtimali de göz önünde bulundurulmalıydı. Bu durumda Churchill'in elinde son ve mühim bir koz kalmış oluyordu: Limpus Paşa ve İngiliz bahriye misyonu. 7 Ağustos 1914'te Hallifax Bey'den Amiral Limpus'a gelen bir mektup ise durumun misyon için de gitgide zorlaştığını ortaya koyuyordu (Hallifax'tan Limpus'a, RMG, Caird Archive, LIM-100, 7 Eylül 1914):

Bu sabah *Yadigâr-ı Millet* muhribinin komutanı Binbaşı Raif Efendi beni görmeye geldi. Sohbetimiz sırasında gözleri yaşlarla doldu ve belli ki derin bir duygu hali içindeydi. Bana artık her Türk gemisinde eğitimci olarak bir Alman deniz subayı bulunduğunu söyledi. Gemisi, *Goeben*'in üçüncü topçu subayını taşıyor. Raif Efendi, bu adamın herkese bağırıp küfredtiğini, subaylar ve askerlerin ondan nefret ettiğini söyledi. Eğer kaçınılabilirse kimse onunla konuşmuyormuş. Raif Efendi, onu yerinde tutmak için her fırsatı değerlendirdiğini ve Alman subayın geminin kaptanı olmadığını anlamasını sağladığını belirtti. Raif Efendi'nin bana anlattığına göre, Filonun her gemisinde Alman subaylara karşı aynı türden bir duygunun var olduğunu düşünüyorum. Gemilerin idaresinde Alman müdahalesine bilfiil rahatsızlık gösterilen bir-iki vakadan bahsetti. Ayrıca *Goeben*'in tüm teknelerini ve teknelerinin mataforalarını Messina'da bıraktığını ve açılan ateş sonucu hasar görmediğini, *Breslau*'un sancak tarafında *Gloucester*'den bir atış aldığını ve sadece hafif hasara neden olduğunu, Messina'dan yola çıktıktan sonra iki ateşçinin kazan dairesindeki ısı nedeniyle öldüğünü belirtti. *Breslau*'un kondansatörlerinin sorun çıkardığını ancak denizde tamir edildiğini söyledi. Enver Bey komuta etmek için *Goeben*'e bindiğinde, kendisini ya Alman Amiral'e ya da "Çok erken geldiniz" diyen Alman kaptana rapor ettiğini belirtti. *Goeben*, Amiral Souchon gemide olduğu halde, şimdi Türk bayrağı ve bir Türk kumandanın bayrağını dalgalandırıyor. Sözde başkomutan Arif Bey, kendi komodor flamasını Barbaros'ta dalgalandırıyor. Alman subaylar hala Alman üniforması giyiyorlar. Bazıları kısa bir süre için Almanya'ya gitmekten bahsediyor. Ona Alman subayların Türk gemileriyle savaşıp savaşmayacakları gibi tüm plan ve fikirlerinden söz edip etmediklerini sordum. Herhangi bir Alman subayı ile kişisel olarak konuşmaktan mümkün olduğunca kaçındığını söyledi. Filodaki tüm Türk subayları ve askerler arasında Almanlara karşı güçlü bir duygu olduğunu anlıyorum. Raif Efendi, kazanlarda yangınların hafif olduğunu, tüpleri temizleme vb. gibi bir şanslarının olmadığını, tüm programların çok kötü ayarlandığını söyledi. *Goeben*, *Breslau* ve muhrip filosu genellikle Marmara'da keşif tatbikatları yapıyor.

Limpus Paşa, mektubu alır almaz İngiliz Büyükelçisi Mallet'a bir yazı göndermiş ve durum hususunda İngiliz Hükümeti'nin alması gerektiğine inandığı tutum üzerine görüşlerini bildirmiştir. İngiliz bahriye misyonu

donanmadan uzaklaştırılırken Alman subayların ve askerlerin Osmanlı gemilerindeki mevcudiyetlerinin devam ettirilmesinin İngiliz misyonuna yapılmış bir hakaret olduğunu ifade eden Limpus Paşa, görevini mümkün olduğu kadar devam ettirmesi yönünde aldığı talimata uygun davranacağını ve hiçbir tahkir veya hakaretin talimatlar değiştirilmediği müddetçe istifasına sebep olamayacağını vurgulamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun tarafsız bir devlet olarak yükümlülükleri uyarınca firari gemilerdeki Alman subayların ve askerlerin derhal gözaltına alınması veya yedi gün içerisinde karaya çıkarılması gerektiğine işaret eden Limpus Paşa, *Goeben* ve *Breslau* Osmanlı Hükümeti tarafından satın alınmış olsa dahi gemilerin hâlâ Alman mürettebatın elinde olduğuna işaret ederek Osmanlı Hükümeti'nin bu şekilde İngiltere'ye karşı dostça olmayan bir eylemden sorumlu olduğunu açıklamıştır. Hükümetin tarafsızlık yükümlülüklerini yerine getirme hususunda güçsüz olabileceği ihtimalinin de göz önüne alınması ve İngiliz Hükümeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'na bu hususta yardım etmesi gerektiğini vurgulamış; bununla birlikte *Goeben* ve *Breslau*, Çanakkale Boğazı'ndan çıkacak olursa düşman devletlere yapılacak muamelenin bunlar, Osmanlı bayrağı altında olsalar dahi uygulanması gerektiğini ifade etmiştir (Limpus'tan Mallet'e, RMG, Caird Archive, LIM-100, 7 Eylül 1914)¹⁶.

Limpus'un önerilerine paralel olarak 8 Eylül 1914'te Bahriye Nazırı Churchill, *Goeben* ve *Breslau*'un Boğaz'dan çıkmaları durumunda batırılmaları emrini vermiştir (Gilbert, 2015, s. 201). Limpus Paşa, aynı gün Churchill'e Halifax Bey'in mektubunun ekli olduğu bir rapor daha göndermiştir. *Goeben*'in gelişinden bu yana Almanya'dan gönderilen işçi, asker ve kıyı savunma topçularının sayısının yaklaşık 800'e yükseldiğini ve çoğunun Boğazlardaki kalelere yerleştirildiğini ifade etmiş; Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın el konulan gemiler nedeniyle İngiltere'ye hâlâ öfkeli olsa da Almanya ile savaşa girme fikrine karşı isteksiz olduğunun altını çizerek *donanmanın, gerçekte tüm deniz ve kara kuvvetlerinin başkomutanı olarak Enver Paşa'nın ve Almanların kontrolünde olmasıyla, neredeyse önemsiz olan mevcut konumuna içerlemeye başladığını* kaydetmiştir. Halifax Bey'in mektubunda belirttiği Osmanlı donanmasında var olan Alman karşıtı hissiyatın aslında orduda ve halkın büyük bölümünde de mevcut olduğunu belirterek, Almanya'ya karşı bir isyanın her an başlayabileceğini ifade etmiştir. Limpus Paşa'ya göre bu noktada tartışılması gereken, Almanların devrilemeyecek kadar sağlam bir tutuma sahip olup olmadıklarıdır. Bu soruyu raporunda şu ifadelerle yanıtlamıştır (Limpus'tan Churchill'e, RMG, Caird Archive, LIM-100, 8 Eylül 1914):

¹⁶ Limpus Paşa, Halifax Bey'in mektubunu aldıktan sonra 5 Eylül 1914 tarihinde Churchill'e gönderdiği raporun aksine gemilerin batırılması yönünde görüş bildirmiştir.

Şahsen ben öyle olmadığını düşünüyorum. Sabır ve Almanya'nın aleyhine olan olaylar, Alman küstahlığına duyulan kinle birleştiğinde, bu, Türklerin İngiltere veya Fransa ile mevcut efendilerinden kurtulmanın yollarını tartışmalarına neden olabilir. Ama yine de, Almanların herhangi bir başarısının ya da Romanya'nın Almanlara katılmasının Türklerin Almanlara katılmasını belirleyeceğini düşünüyorum. Almanya'nın çabası artık Türkiye'yi Yunanistan'a saldırtmaya yönelik görünüyor. Marmara'daki nakliye gemilerinde askerler seyir halinde, (sayıları) sanırım pek fazla değil. Türk gemileri¹⁷ aceleyle Tersane ellerinden çıkarılıyor.

Osmanlı donanmasının Alman mürettebat olmaksızın *Goeben* ve *Breslau* filoya dâhil edilse bile başarısız olacağını düşünen Limpus Paşa, *Goeben* ve *Breslau*'un Osmanlı bayrağı altında Çanakkale Boğazı'ndan çıkmaları durumunda düşman devlet gemisi muamelesi göreceğinin Osmanlı Hükümeti'ne net bir biçimde ifade edilmesinin caydırıcı olacağını altını çizmiştir (Limpus'tan Churchill'e, RMG, Caird Archive, LIM-100, 8 Eylül 1914). Churchill, Limpus'un aksine Alman nüfuzunun bir isyan gerçekleşse bile Osmanlı Hükümeti'nden çıkarılamayacağına inanıyordu. Bu nedenle 9 Eylül 1914'te Limpus Paşa'ya bir telgraf göndererek İngiliz bahriye misyonunun çekilmesine karar verdiğini açıkladı (Gilbert, 2015, s. 202):

Türk Donanması Alman entrikaları tarafından felç edildiğine göre, Bahriye, görevinizin sona erdiğini düşünüyor. Siz ve subaylarınız, Türk Donanmasının etkinliğini onu etkili bir savaş silahı haline getirecek bir düzeye çıkarmak için sadakatle çalıştınız. Bu çabaların başarı ile taçlandırılmamış olması sizin suçunuz değil. Görevinizin mütemadi hayal kırıklıklarına sabır ve sadakatle katlandınız ve şimdi sizi Kraliyet Donanması'na uygun olmaktan çıkan bir pozisyondan kurtarabildiğim için mutluyum.

Churchill, bu mesajın Cemal Paşa'ya da gösterilmesini istemiş ve İngiliz bahriye misyonunun geri çekilmesi kararını Osmanlı Hükümeti'nin önüne koyarak bu sert kararın Osmanlı tarafsızlığının korunması adına Hükümet nezdinde işe yarayabileceğini ummuştur. 10 Eylül 1914'te ise Büyükelçi Mallet, Limpus Paşa'dan misyonun geri çekilmesi hususunda görüş bildirmesini istemiş ve Osmanlı tarafsızlığının korunabileceğine dair inancı hala sağlam olan Paşa, bu husustaki fikirlerini şu şekilde dile getirmiştir (Limpus'tan Mallet'e, RMG, Caird Archive, LIM-100, 10 Eylül 1914):

İngiliz bahriye misyonunun şu anki durumu, kuraldışı ve itibar kırıcıdır. Bu nedenle, benimsenecek uygun ve onurlu tutumun misyonun geri çekilmesi olacağı kolaylıkla kabul edilebilir. Ancak, tek seferlik

¹⁷ Limpus Paşa'nın raporuna göre torpido gambotu *Peyk-i Şevket* 8 gün, hafif kruvazör *Hamidiye* 15 gün ve hafif kruvazör *Mecidiye* 28 gün içinde hazır olacaktı (Limpus'tan Churchill'e, RMG, Caird Archive, LIM-100 (8 Eylül 1914).

rakiplerimizin ve mevcut düşmanlarımızın memnuniyetle karşılayacağı şeyin misyonun bir kerede geri çekilmesi olduğunu belirtmeye cesaret ediyorum. Kesinlikle dört yıldır çalıştıkları şey bu. Büyük Britanya'nın buraya yetenekli bir bahriye misyonu yerleştirerek korumaya çalıştığı şey buydu. Benim hissim, hakaretin şimdilik göz ardı edilmesi gerektiğidir. Misyon, geri çekilmemelidir. Burada düşmanlarımızın yenilgisini, savaş alanının diğer bölümlerinden daha fazla kabul etmemeliyiz. Benim hissim, düşmana inatçı bir yüz çevirmek ve buradan çıkarılana dek beklemektir. Durum hiç şüphesiz iç karartıcıdır, ancak aldığım tüm talimatlar karşısında ve yenilgi kabul edilene ve İngiltere'den yeni talimatlar alınana kadar, benim düşüncem burada devam etmemiz gerektiğidir. Büyük Britanya ve müttefiklerinin başarısı şüphe götürmez. Nihayetinde yerel bir kontrol olan bu durumu, bir yenilgi olarak değerlendirmek istemiyorum. Bu tür herhangi bir eylem, davamızın nihai ve genel başarısını makul bir şekilde geciktirebilir ve muhtemelen hem şimdi hem de sonrasında diğer İngiliz çıkarlarının pozisyonuna zarar verebilir. Örneğin, diğer İngiliz danışmanların, genel olarak İngiliz tüccarların ve burada yaşayan İngilizlerin pozisyonu ve özellikle çok önemli olan Tersaneler ve Havuzlar Şirketi'nin konumu. Zaten yeni Alman rejiminin Donanma için son derece tatsız olduğuna dair göstergeler var. Bana öyle geliyor ki, uygun zamanda Türkiye'nin tarafsızlık yükümlülüklerinin (Almanları) gözaltında tutmayı veya en azından daha fazla gecikmeden ülkelerine geri gönderilmelerini gerektirdiğine dair dostane bir uyarı işe yarayabilir.

Limpus Paşa, misyonun devam ettirilmesi yönünde görüş bildirmesine karşın o esnada İngiltere Büyükelçiliği, Hariciye Nezareti ve Bahriye Nezareti arasında Çanakkale harekâtını komuta etmesi için Limpus Paşa'nın görevlendirilmesine dair görüşmelerin başlatılması, misyonun görevden çekilmesi kararının kesinleştiğini gösteriyordu. İngiliz Büyükelçisi Mallet, Hariciye Nazırı Grey'e görevi itibarıyla Osmanlı donanması ve Çanakkale savunma hatları hususundaki uzmanlığı tartışılmaz olan Limpus Paşa'nın planlanan Çanakkale harekâtının komutası için en doğru seçim olacağını ifade etmiş; bununla birlikte bunun yerine Paşa'nın Malta'ya gönderilmesine karar verilirse bunun Osmanlı Hükümeti nezdinde dostane bir tutum olarak algılanacağını ve bu şekilde Hükümetin, İngiltere'nin barıştan yana olduğuna ikna edilebileceğini ifade etmiştir. Churchill ise buna tam zıt bir görüş belirterek Grey'i, Limpus Paşa'nın İngiltere Akdeniz filosunun komutasına getirilmesine ikna etmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Osmanlı İmparatorluğu ile uzlaşmanın hâlâ sağlanabileceğine dair inancı ve Mallet'in raporlarının tesiriyle Grey, Limpus Paşa'nın geçici olarak Malta Tersanesi Kumandanlığı'na atanmasına karar vermiştir (Gilbert, 2015, s. 202-204; İngiliz Bahriyesinden Limpus'a, RMG, Caird Archive, LIM-100, 20 Eylül 1914). 14 Eylül 1914'te Reuters Ajansı İstanbul muhabiri tarafından karar, kamuoyuna şu ifadelerle açıklanmıştır:

İngiliz Hükümeti, Amiral Limpus komutasındaki İngiliz Bahriye Misyonunu geri çağırdı. Karar, subayların son derece popüler olduğu ve Türk donanması için yaptıkları iyi çalışmaların takdir edildiği İngiliz Kolonisi üyeleri arasında acı bir intiba yarattı. Kararın Büyük Britanya'nın sayısız Türk dostları tarafından da büyük bir üzüntüyle karşılanacağı kesindir. Geri çekilme kararı ne İngiliz Kolonisi ne de İngiliz subayların kendileri için şaşırtıcı değildir. Nitekim *Goeben* ve *Breslau* olayları karşısında bu kadar uzun süre kalmaları gerektiği ve bu gemilerde hala Alman mürettebatın bulunduğu gerçeği şaşkınlık vericidir. Buna ek olarak, her Türk savaş gemisinde artık bir Alman subayı bulunuyor ve bu şartlar altında, neredeyse hiçlik konumuna indirgenmiş olan Amiral Limpus ve subaylarının devam eden varlığı, İngiliz bahriye subayları için onursuz ve yakışsız olacaktır.

Limpus Paşa ve İngiliz bahriye misyonunun Osmanlı donanmasındaki iki buçuk yıllık hizmet dönemi bu şekilde sona ermiş ve misyon, 18 Eylül 1914'te *Hussar* gemisiyle Malta'ya gönderilmiştir (*Hussar* Gemisi kumandanı Binbaşı Rogers'tan Limpus'a, RMG, Caird Archive, LIM-100, 18 Eylül 1914). İngiliz Hükümeti'nin bu kararının ardından Osmanlı İmparatorluğu, 22 Eylül 1914'te Almanya'ya başvurarak Amiral Souchon'un Limpus Paşa'nın yerine aynı şartlar dâhilinde ve bir yıl müddetle Osmanlı donanması hizmetine alınmasını talep etmiş ve bu talebin, 24 Eylül'de Alman İmparatoru nezdinde uygun bulunduğu bildirilmiştir (BOA, HR.SYS, 2269-3, 22 Eylül 1914).

Sonuç

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı donanmasında görevlendirilen İngiliz bahriye misyonları, dretnot çağının öne çıkan bahri güçlerinden biri olmaktan oldukça uzak konumdaki Osmanlı İmparatorluğu için özellikle Yunanistan ve Rusya'ya karşı Ege ve Karadeniz hâkimiyetinde üstünlük kurmayı amaçlayan Osmanlı bahri politikasının gerçekleşmesini sağlayacak temel unsurlardan birini temsil ediyordu. İngiltere açısından ise bu misyonlar, Osmanlı ordusunda ve İstanbul'daki Alman nüfuzuna karşı İngiliz etkinliğinin artırılması için kullanılacak en önemli araç konumundaydı. Rusya'nın özellikle 1913'ten evvel sergilediği muhalefete rağmen İngiliz Hükümeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun bu yönde yaptığı başvuruları kabul ederek Amiral Gamble, Amiral Williams ve son olarak Amiral Limpus misyonlarını İstanbul'a göndermesinin temel sebebi de buydu. Bu misyonlar arasında görevlerinden istifa ederek ülkelerine dönen Amiral Gamble ve Amiral Williams'ın aksine Amiral Limpus misyonu şüphesiz en başarılı olanıydı. Osmanlı Bahriye Nezareti ile kurduğu pozitif diyalogu özellikle Cemal Paşa Bahriye Nazırı olarak atandıktan sonra daha da geliştiren Amiral Limpus, hayata geçirilmesi zaruri hale gelen İzmit Deniz Üssü projesinin İngiliz Armstrong-Vickers inşaat firmaları iş birliği ile gerçekleştirilmesi adına firmalar ile Osmanlı Hükümeti

arasında bir köprü vazifesi görerek kendi hizmet döneminin de en mühim başarısını elde etmişti.

Hizmet dönemini kapsayan 1912-1914 yılları arasında Trablusgarb ve Balkan Savaşları'nın devam ettiği süreçte mukavelenamesi gereği filoda aktif görev alamayan İngiliz bahriye misyonu için 1914 yılı, esasen yeni bir dönemin de başlangıcını ifade ediyordu. Savaş döneminin sona ermesi, Cemal Paşa ve Limpus Paşa iş birliği ile Bahriye Nezareti içerisinde yer alan reformlara muhalif grubun uzaklaştırılması ve Şura-yı Bahriye'nin kaldırılarak bahriye teşkilat yapısının yeniden düzenlenmesi, İngiltere'de inşa edilen iki dretnot cinsi geminin teslim zamanının yaklaşması ve İzmit Deniz Üssü projesinin kabul edilmesi misyonun donanma programının uygulanması adına uygun zeminin hazır olduğu anlamına geliyordu. Bununla birlikte 1914 yılı ortalarında patlak veren I. Dünya Savaşı, ittifak arayışı içerisinde olan tüm devletler gibi Osmanlı İmparatorluğu için de dengelerin alt üst olmasıyla sonuçlandı. İngiltere Hariciye Nazırı Grey'in aksine Osmanlı toprak bütünlüğünün ve tarafsızlığının korunmasının İngiliz çıkarları için daha uygun olduğunu düşünen Bahriye Nazırı Churchill, Amiral Limpus misyonunu özellikle İngiltere'de inşa halinde olan Osmanlı gemilerine el konulması kararının ardından İngiliz ve Osmanlı diplomatik ilişkilerinin stabil hâle getirilmesi ve muhtemel bir Osmanlı-Alman ittifakına engel olunması amacıyla kullanılan etkin bir araç haline getirdi. Ancak 1914 yılı Ağustos ayı başında Osmanlı-Alman İttifak Antlaşması'nın imzalanması ve bunu müteakip iki Alman gemisinin Osmanlı Hükümeti tarafından satın alınması, Amiral Limpus misyonunun Osmanlı donanmasındaki etkinliğinin minimum düzeye çekilmesiyle sonuçlandı. Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya Limpus Paşa aracılığıyla sunduğu tekliflerin kabul edilmemesi, donanmada sayıları gittikçe artan Alman subayların ve askerlerin geri gönderilmemesi ve İngiliz bahriye misyonunun adeta işten el çektirilmesi Churchill'in de Osmanlı İmparatorluğu hususundaki siyasetini değiştirmesine neden oldu.

1914 yılı Ağustos ayının bu gergin atmosferi içerisinde hükümetini neredeyse günbegün yazdığı raporlarla bilgilendiren Limpus Paşa, son ana dek görevinden ayrılmak istemediğini ve Osmanlı tarafsızlığının korunması adına elinden gelen çabayı göstereceğini ifade etmiş, özellikle *Yavuz Sultan Selim* ve *Midilli* adı verilen ve mürettebatlarında Alman subayların ve askerlerin yer aldığı gemilerin Çanakkale Boğazı'ndan çıkması durumunda gerçekleşebilecek olası bir çatışmaya engel olmak için gerek İngiltere Hükümeti'ni gerekse Osmanlı Bahriye Nezareti'ni defaatle bilgilendirmişti. Eylül ayının başlarına doğru Osmanlı Hükümeti'nin artan Alman baskısı karşısında yeterli güce sahip olamadığı ve yardıma ihtiyaç duyduğu yönündeki son raporları da sonuçsuz kaldı. Nitekim Churchill'in Osmanlı donanmasına İngiliz bahriye misyonuna adeta karşı bir misyon gibi yerleştirilen Alman mürettebatının geri döneceğine dair ümitleri

oldukça azalmıştı. İngiliz Hükümeti, Çanakkale Boğazı'na gerçekleştirilecek amfibi bir harekâta dair müttefik güçlerle müzakerelere başladığı dönemde Amiral Limpus misyonu da görevden alındı ve Malta'ya gönderildi. 1840'lardan itibaren Osmanlı-İngiliz diplomatik ilişkilerinde kilit rol oynayan bahriye misyonlarının sonuncusu da bu şekilde tamamlanmış oldu.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâb-ı Ali Evrak Odası (BEO) 463-304684, 4191-314283

Hariciye Nezareti İdare (HR.İD), 1320-50

Hariciye Nezareti Siyasi (HR.SYS) 2269-3

İrade Mabeyn-i Hümayun (İ.MBH) 15-28, 15-42

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV) 165-82, 178-79, 232-1, 237-124

Sadaret Mektubî Kalemi Mühimme (A.MKT.MHM) 742-15

İngiliz Ulusal Denizcilik Müzesi Caird Arşivi (RMG)

Limpus Evrakı (LIM) 8, 100

Gazeteler

Manchester Guardian, 3 Aralık 1913.

New York Times, 10 Ocak 1914.

Basılı Eserler

Beckett, I.F.W. (2012). *The Making of the First World War*. New Haven: Yale University Press.

Cemal Paşa, (2001). *Hatıralar* (A. Kabacalı, Haz.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Dal, D. (2021). Stratejik İş Birliği ve Askerî Danışmanlık Kapsamında Osmanlı Donanmasında Amiral Limpus Misyonu (1912-1914). *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(38), 441-479.

Gilbert, M. (2015). *Winston S. Churchill, The Challenge of War, 1914-1916*. Michigan: Hillsdale College Press, Rosetta Books.

Güvenç, S. (2008). *Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yolda Osmanlıların Drednot Düşleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Richter, H. (2013). The Impact of the Confiscation of the Turkish Dreadnoughts and of the Transfer of Goeben and Breslau to Constantinople upon the Turkish Entry into WWI. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, 15, 1-16.

Rooney, C.B. (1998). The International Significance of British Naval Missions to the Ottoman Empire, 1908-14. *Middle Eastern Studies*, 34(1), 1-29.